

היו מוצאים אפי' סובין, ונענשו מפני שהיו צריכים לבקש רחמים על בני דורם ולא ביקשו. וי"א שיואש ושרף שמם, וכונן מחלון וכליון מפני שעשו גופם חולין ונתחייבו כליה למקום, וי"א שמחלון וכליון שמם וכונן יואש ושרף, מפני שנתייאשו מן הגאולה ונתחייבו שריפה למקום, וכן מבואר בברייתא דהא דכתיב "ויקום ואנשי כוזיבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים. המה היוצרים ויושבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו ישבו שם" ויוקים זה יהושע שהקים שבועה לאנשי גבעון, ואנשי כוזיבא אלו אנשי גבעון שכזבו ביהושע, ויואש ושרף אלו מחלון וכליון וכנ"ל, אשר בעלו למואב שנשאו נשים מואביות, וישבי לחם זו רות המואביה ששבה ונדבקה בבית לחם יהודה, והדברים עתיקים - דברים הללו עתיק יומיא אמרן, דכתיב "מצאתי דוד עבדי" וכתוב "שתי בנותיך הנמצאות". המה היוצרים אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם שלא לשתות יין ולא לבנות בתים, יושבי נטעים זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו, וגדרה זו סנהדרין שגדרו פרוצותיהן של ישראל לעשות סייג לתורה, עם המלך במלאכתו ישבו שם זו רות המואביה שראתה במלכות שלמה בן בנו של בן בנה, שנאמר "וישם כסא לאם המלך" זו אמה של מלכות שיצאו ממנה כל המלכים.

אמר רבי יוחנן **נהירנא** - זכרני שלא היו פועלים משכירים עצמם לעבוד במזרח העיר, מפני שהיו מתים מריח הפת שהיתה מגיעה לשם מהעיר ע"י רוח מערבית, ומתוך ריח טוב מרובה היו מתים, וי"מ שהיו מתים מתוך תאות רעבון. ונהירנא שתינוק היה חותך חרוב והיה נוטף חוט דבש על שתי זרועותיו. (ורבי אלעזר אמר נהירנא שעורב היה נוטל בשר והיה נוטף חוט שמן מראש החומה עד הארץ). ונהירנא שהיו מטיילים (-משחקים) בשוק נער ונערה בני שש עשרה שבע עשרה ולא היו חוטאים. ונהירנא שהיו אומרים בבית המדרש שהמודה לדברי הגויים נופל בידיהם אלא יסתור כל דבריהם, והבוטח בהם שלו שלהם - שהם לוקחים את מה שגילה להם.

ביאור ברכות מפרשת בחוקותי-

ואכלתם מן התבואה ישן - בלא סלמנטון שאינו מניח ליישן את התבואה מפני שהוא מרקיבה, י"מ שלא תבוא תולעת ויצטרכו לקצור את התבואה לפני הזמן, וי"מ שלא יהיה שדפון ויצטרכו להמתין לתבואה החדשה.

ואכלתם ישן נושן - שכל המיושן מחבירו יפה מחבירו, ואפי' דברים שאין דרך לישנם כגון מיני פירות שהם מרקיבים יתקיימו. כל מילי עתיקא מעליתא, חוץ מתמרים ושיכר והרסנא - דגים קטנים.

שמו יתייקרו יותר מדאי, אבל בשאר דברים אין חוששים שיתייקרו, דאם אחד ייקר יקנו בזול מאחר.

מתריעין בתפילה על פקרמטיא שהוזלה אפילו בשבת, כגון כלי פשתן בבבל שאין הפסד לעניים אם יוקירו, ויין ושמן בארץ ישראל, והיינו כשקונים עשר במחיר של שש שהוזלו קרוב למחצה.

יציאה לחו"ל - אין יוצאים לחו"ל מפני שמפקיע עצמו מן המצוות אא"כ עמדו סאתים בסלע, ולר"ש אם מוצא לקנות לא יצא אפי' אם עמדה סאה בסלע. וכל זה כשנתייקרו הפירות, אבל אם נתייקרו המעות (צ"א:), אפילו אם ד' סאין נקנים בסלע, מותר לצאת לחו"ל, שמוא לא יהיה לאנשים מעות.

בועז ורות-

אותו היום שבאה רות המואביה מתה אשתו של בועז, דעד דלא שכיב שיכבא קיימא מנו ביתה, ואתא לאשמועינן שהקב"ה מקדים רפואה למכה, ויש לו לאדם לבטוח בקב"ה.

אבצן שהיה מן השופטים זה בועז, שהיו לו ל' בנים ול' בנות, ועשה לכל אחד ב' משתאות סעודת אירוסין שהיא מצוה, וסעודת נישואין, וכל שבעת ימי המשתה נחשבים לסעודה אחת, ולא זימן את מנוח מפני שאין לו מה להחזיר לו, וכולם מתו בחייו, ולא עמד לו אלא מה שהולידה לו רות והיינו עובד שיצא ממנו דוד מלך ישראל. ובעז נשא את רות אע"פ שהיו לו עדיין הרבה בנים, לאשמועינן שאם נשא אשה בבחרותו ישא אשה בזנותו כמו שעשה בועז לפי שהיה ירא שימותו הבנים מאשתו הראשונה בחייו ולא יהיה לו בן זכר, וכתוב "בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך".

אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוגי אלמוני שהיה הגואל ואבי נעמי כולם מבני נחשון בן עמינדב, וקמ"ל שזכות אבות של אלימלך בן נחשון שהיה נשיא וחסיד ג"כ אינה עומדת למי שיוצא לחו"ל.

שם אמהות - אמתלאי בת כרנבו אמו של אברהם אבינו, ושל המן אמתלאי בת עורבתי, ושל דוד נצבת בת עדאל, ושל שמשון צלפונית ואחותו נשיין, ונ"מ לתשובת המינים.

אברהם אבינו נחבש י' שנים ע"י נמרוד, וי"א ע"י תרח אביו לפי שהיה מאבד צלמיו, ג' בכותא וז' בקרדו, וי"א איפכא, הוודיע חיבתו של אברהם אבינו, ועיברא זעירא שבכותא זהו אור כשדים, והרואה מקום זה צריך לברך ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה.

כשנפטר אברהם אבינו עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה.

צ"א: והמתשנא לכל לראש- אפי' הממונה על השקאת השדות שהיא שררה קטנה הקב"ה מעמידו.

מחלון וכליון - לרשב"י (צ"א). מחלון וכליון נענשו מפני שיצאו לחו"ל, וי"א שודאי לא היו יוצאים אם

דברים שאסור לעשות כדי שלא לגרום להתייקרות

המשתכר אל ישתכר יותר משתות והיינו כגון חנוני הקונה הרבה יין ופירות מן הסיטון כדי למכור מעט מעט, וזה תקנת חכמים שלא ישתכר יותר, אמנם אם לקח בשעת הגורן ועכשיו זה התייקר יכול להשתכר כפי השער של עכשיו אפילו כפליים.

צ: **אוצרי פירות ומלוי בריבית** ומקטיני איפה ומפקיעי שערים, עליהם הכתוב אומר "לאמר מתי יעבור החודש וכו' נשבע ד' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם".

איסור אצירת פירות - אין לאצור פירות כדי למכרם ביוקר, מפני שזה גורם להתייקרות המחיר ואיכא הפסד עניים (ונראה דמיייר בעיר שרובה ישראל), ומותר לאדם לאצור את הפירות משדהו. (ואבוה דשמואל מכר פירות בשער החריף - המוקדם, והיינו בשעת הגורן, ושמואל השהה את הפירות ומכרם אז לפי השער הזול, (ועשה כך בפירות של שדותיו, ולא היה קונה מן השוק בשעת הגורן, דא"כ היה משער מתייקר קצת ויצא שכרו בהפסדו, אמנם אין בזה איסור ממש), ומה שאביו עשה טוב יותר, משום שאחרי שהשער התייקר קשה להזילו). ואין האיסור אלא בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות, אבל תבלין וכמוון ופלפלין מותר, ובשני בצורת לא יאצור אפי' קב חרובין, מפני שמכניס מארה בשערים, אך ישייר לעצמו לצורך שנה. ומותר לאצור פירות בארץ ישראל ג' שנים, ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית, פן ימותו בשביעית ובמוצאי שביעית ברעב, שהרי לא אוכלים מפירות שמינית עד סוף השנה, וכן עשה רבי יוסי ברבי חנינא שהיה בארץ ישראל, וס"ל קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא.

אין מוציאין פירות מארץ ישראל לחו"ל, בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות, ורבי יהודה בן בתירא מתיר ביין מפני שממועט את התיפלה דנכנס יין יצא סוד. ואף לסוריא אסור להוציא דסבר דכיבוש יחיד לא שמייה כיבוש, ורבי מתיר מהיפרכיא אחרונה של א"י להיפרכיא ראשונה של סוריא, כיון שהם סמוכים מאד.

צ"א. **אין משתכרים בארץ ישראל** לקנות מבעה"ב ולמכור לאחרים בדברים שיש בהם חיי נפש (כנ"ל) כיון שגם בעה"ב יכול למכור בעצמו בלא טורח, (אמנם מותר לקנות חטים ולעשות פת, כיון שהמוכר טורח בדבר), ורבי אלעזר בן עזריה היה משתכר ביין כריב"ב דהלואי שיוקיר ולא יקנו ממנו, ובשמן מפני שבמקומו היה השמן מצוי.

אין משתכרים פעמיים בביצים, י"מ שלא ימכור במחיר כפול [אבל פחות מותר אף שבעלמא אין משתכרים יותר משתות] לפי שאין בהם חיי נפש כ"כ, וגם זה טורח מרובה ורווח מועט לעני המחזר בעיירות לקנות ולמכור ביצים, וי"מ שסוחר לא ימכור לסוחר אחר

וישן מפני חדש תוציאו - שתגיע תבואה חדשה לפני שסיימו את הישנה, ויוציאו את הישנה מפני שהחדשה ראויה להתיישן יותר מהישנה.

המוכר פירות

אם הולכים בממון אחר הרוב

התורה מלמדת שבאיסורים הולכים אחרי הרוב, אמנם לענין ממון נחלקו רב ושמואל אם גם בזה הולכים אחר הרוב, או שמתי שיש מוחזק אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה, ולפעמים אומרים יחלוקו לפי סומכוס, ולפעמים אומרים הדמים מודיעים. הגמרא מביאה כמה נ"מ במחלוקת זו.

צ"ב. דין המוכר פירות לחבירו וזרען ולא צמחו יבואר להלן צ"ג.

מחלוקת רב ושמואל במוכר שור ונמצא נגחן-

המוכר שור לחבירו ונמצא שהיה נגחן לפני המכירה ואינו ראוי אלא לשחיטה-

אם הוא קונה תמיד לרדיא והם מכירים זה את זה דהוי כאילו פירש, הוי מקח טעות והמעות חוזרים.

ואם הוא קונה תמיד לשחיטה לא הוי מקח טעות.

ואם הוא רגיל לקנות בין לשחיטה בין לחרישה, אם יכולים לראות לפי המחיר מבררים לפי המחיר שהרי יש הפרש גדול ביניהם, דאפילו אם קנה לשחיטה כיון ששילם מחיר כפול יש כאן אונאה יותר משתות והמקח בטל, שהרי אינו שוה אלא מחיר של שור לשחיטה. **ואף לרבנן דלית להו הדמים מודיעים** והמוכר צמד לא מכר את הבקר, שאני התם שיש כאלו שקוראים לבקר בקר, הלכך עליו להביא ראיה שהוא רגיל לקרוא לבקר צמד, אבל הכא שהוא רגיל לקנות גם לחרישה, אמרינן שהדמים מודיעים, כמו שמבואר שם שאם כולם רגילים לקרוא לבקר צמד קנה גם בקר אע"פ שלפעמים קוראים לזה בקר.

צ"ב: ואם מחיר שניהם שוה, (והנ"מ היא מי יטרח לשחוט את השור ולמכור את הבשר) לרב הרי זה מקח טעות, מפני שהרוב קונים לחרישה, ויחזיר המוכר את הדמים, ואיירי ביש לו דמים, דאל"כ יקח את השור במקום המעות דכתב "ישיב" לרבות שוה כסף, והיינו כשאין לו מעות, כשיטת רב הונא.

ולשמואל לא הוי מקח טעות דיכול לומר לו לשחיטה מכרתיו לך, דלא אזלינן בתר רובא אלא באיסורא כגון תשע חנויות מוכרות בשר שחוטא אחת בשר נבילה, דבנמצא הולכים אחר הרוב, אבל בממונא לא אזלינן בתר רובא, אלא הוי כפלגא ופלגא והמוציא מחבירו עליו הראיה אם יש למוחזק איזה טענה. ואפילו לסומכוס דס"ל ממון המוטל בספק חולקים, וקיימא לן כוותיה, הני מילי כשאין ידוע לבי"ד איך היה המעשה, כשור שנגח שאין ידוע מתי ילדה, ואפילו אם אחד טוען ברי והשני שמא, כסבא ויבם שבאו לחלוק בנכסי ספק, אין ידוע לבי"ד מי הוא אביו של הספק, אבל כאן ידוע שהשור היה נגחן, וכיון דרובא לאו כלום הוא לא היה המוכר צריך לפרש שמוכר לשחיטה, אלא על הלוקח לפרש שקונה לרדיא, ולא דמי לין ונמצא חומץ שביקש במפורש יין.

כתובה מאתים או מנה - אשה שנתאלמנה או נתגרשה, היא אומרת שנישאת בתולה והוא אומר שנישאת אלמנה, אם יש לה עדים שיצאה מבית אביה לבית בעלה כשנכנסה לחופה בהינומא או ראשה פרוע כדרך הבתולות כתובתה מאתים אע"פ שאין לה עדים שהיתה בתולה, ואם לאו כתובתה מנה. הגמ'

רוצה להוכיח מכאן שאין הולכים בממון אחר הרוב, שהרי רוב הנשים נישאות בתולות. והגמ' מתרצת שי"ל שכיון שרוב אלו שנישאות בתולות יש לזה קול כיון שיש שמחה בנישואי בתולה, א"כ זו שאין לה קול הורע הרוב דרוב שיש להן קול עומד כנגד רוב בתולות נישאות, וכיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי המוציא מחבירו עליו הראיה, ולכן היא צריכה דווקא עדים.

המוכר עבד לחבירו ונמצא שקודם לכן היה גנב ממון או קוביוסטוס (-גונב נפשות) לא הוי מקח טעות, אך אם הוא נמצא ליסטים מזוין -הורג נפשות, וסופו ליהרג, או מוכתב למלכות ליהרג, בטל המקח דגברא קטילא זבין ליה.

הגמ' מבארת שאין ראיה מהרישא שהולכים בממון אחר הרוב, ד"ל שכל העבדים הם כאלו והוי כאילו אמר לו להדיא שהוא כזה.

צ"ג. שור שנגח פרה ונמצא העובר בצדה ואין

ידוע לבי"ד או לעדים (אבל הם יודעים, דלסומכוס חולקין אפילו בברי וברי) אם מת מחמת הנגיחה או שנולד קודם, משלם חצי נזק על הפרה כדין שור תם, ורביע נזק על הולד דממון המוטל בספק חולקין כסומכוס. הגמ' מבארת שאין ראיה שאין הולכין בממון אחר הרוב ממה שלא הולכים אחרי רוב הפרות שמתעברות ויולדות וא"כ מחמת הנגיחה הפילה, ד"ל שיתכן שבא השור הנוגח מולה ומחמת הפחד הפילה, דדרך להפיל מחמת פחד כמו מחמת נגיחה ממש, וקיימא לן המבעית את חבירו פטור מדיני אדם, וכ"ש בהמה המבעית לבהמת חבירו, דגרמא בניזקין פטור, וי"ל שהשור הנוגח בא מאחוריה דליכא ביעתותא, והוי ממון המוטל בספק וחולקין.

שור מת שנמצא ליד שור אחר בברייתא איתא שאפי"א אם השור השני מועד, אין מחייבים את בעליו לשלם, דרבנן לא אזלי בתר אומדנא, ולא חשיב ממון המוטל בספק לשלם פלגא, דמאן לימא לן שזה הרגו כיון שיש שם שוורים אחרים, אבל שור שנגח את הפרה ונמצא עובר בה, מעמידים את הפרה על חזקתה שהיתה מעוברת בשעת הנגיחה. ובברייתא אחרת איתא בשם רבי אחא שגמל האוחר -עוסק בתשמיש בין הגמלים שבזמן זה סתם בהמות משתגעות והזכרים מכים זה את זה ונמצא גמל הרוג בצידו, חייב בעליו לשלם, דידוע שזה הרגו מפני שהוא מוחזק להכות בשעת רביעה, וא"כ כ"ש בשור המועד. (ונקט גמל אוחר לרבותא, שחייב אע"פ שמעולם לא נגח). הגמ' סברה שרוב וחזקה שווים דמאן דאזיל בממונא בתר חזקה אזיל נמי בתר רובא, וא"כ הברייתות נחלקו במחלוקת רב ושמואל. והגמ' דוחה שלרב סובר התנא הראשון שלא הולכים אחרי חזקה, אבל הולכים אחרי רוב, דרובא עדיף מחזקה, וי"ל שרוב השוורים שבעולם נגחוהו. ולשמואל סובר התנא השני שבחזקה שהגמל עצמו מוחזק בה שהוא עומד בצד הגמל ההרוג מוציאים על פיה ממון, אבל מכח רובא דליתא קמן אין מוציאים ממון.

המוכר פירות לחבירו וזרעם ולא צמחו-

המוכר פירות לחבירו בסתמא ולא פירש אם מוכרם לזריעה או לאכילה, **וזרען ולא צימחו**, אין המוכר חייב באחריות, דיש שקונים לזריעה ויש שקונים לאכילה, ויכול לומר לאכילה מכרתיו לך ואין כאן מקח טעות כלל, ואפי"ל זרע פשתן שרובו נמכר לזריעה אין המוכר חייב באחריות, (ורשב"ג אומר שבזרעוני גינה שאינם נאכלים חייב המוכר באחריותם ואין כאן מחלוקת,

דלכו"ע בזה הוי מקח טעות, כמוכר עצי זית ונמצאו שקמה או יין ונמצא חומץ, וכ"ש הכא, דהתם יש שרוצים דווקא שקמה או חומץ, אבל כאן כיון שאינם ראויים לאכילה אלא לזריעה אין בהם שימוש אלא להסקה, וודאי קנאם לזרע, וא"צ הלוקח לשלם לו דמי עצים כיון שלא נהנה בהם כלל, וגם לא שלח בהם יד כדי שנחייבו באחריות), ומבואר שלת"ק לא אזלינן בתר רובא בממונא כשיטת שמואל, ויכול לומר לו לאכילה מכרתיו לך. ואין לומר דס"ל שהולכים אחרי רוב הלוקחים ולא אחרי רוב הפשתן ודלקמן, דאם רובא דאינשי נחשב רוב ורובא דזריעה כמאן דליתא, לא הוה ליה למיתני אפילו זרע פשתן וכו'.

וצ"ל שרב סובר כתנא דברייתא שחולק, דבברייתא איתא שלרבי יוסי צריך המוכר לתת ללוקח דמי זרע, דאזלינן בתר רוב הפשתן שנמכר לזריעה, ואמרו לו שרוב בני האדם לוקחים אותו לדברים אחרים דכנגד אדם אחד שקונה י' סאין לזריעה יש מאה בני אדם שקונים מעט למאכל ולרפואה, ואזלינן בתר רובא דאינשי, ולרבי יוסי הולכים אחרי רוב הפשתן, שאחד הקונה לזריעה קונה יותר ממאה שקונים למאכל ולרפואה. ולת"ק בזרעוני גינה שאינם נאכלים כלל חייב באחריותם, אבל בזרע פשתן פטור דס"ל שאין הולכים בממון אחר הרוב.

צ"ג: כמה משלם המוכר ללוקח- לרבי יוסי

משלם המוכר ללוקח דמי זרע, אבל לא הוצאה דגרמא בעלמא הוא, וכן הלכה. ולרשב"ג צריך לשלם לו אף את ההוצאה חרישה ושכר פועלים, ונראה דקנסא בעלמא הוא, וכמו שמצינו לרשב"ג שטוחן חיטים שלא לתת במים את החיטים ועשאן סובין או מורסן, או אופה שאפה פת ניפולין -שנופל ממנה, או טבח שניבל את הבהמה, צריך לשלם דמי בושתו שזימן אורחים אורחים ואין לו מה לתת להם לאכול, ובושת אורחיו, וכ"ש שמשלם לו הוצאותיו, (ולת"ק חייב רק מה שקילקל דהוי כשומר שכר ומבואר בהגוזל שאם עשה בחינם פטור), וכן היה מנהג בירושלים שהמכין סעודה וקלקלה משלם דמי בושתו ובושת אורחיו, (עוד נהגו שכשהיתה מפה פרוסה ע"ג הפתח היו אורחים נכנסים, וכשהיו מסלקים אותה לא היו נכנסים).

צ"ד. הבורר עפר מגורנו של חבירו צריך לשלם

לו דמי חיטים כיון שהיה יכול למכור את העפר יחד עם החיטים, אבל לחזור ולערב אסור משום "לא תעשו עוול במשפט, וגם הלוקח אינו מוחל. וחייבו הוא משום מזיק בידים כיון שהצרות שוות לו כמו חיטים.

לוקח שקיבל חלק שאינו טוב-

הקונה פירות הרי זה מקבל עליו רובע קיטנית לסאה, ובגמ' מבואר שבשעורים מקבל עליו רובע נישובת -קש לסאה, ובעדשים רובע עפרורית לסאה, ובחיטים ושעורים י"ל שמקבל עליו פחות מרובע עפרורית לסאה דעפרורית רובע לא מחיל איניש, דשאני עדשים שעוקרם מהקרקע ואינו קוצרם. עוד איתא במתני' שבתאנים מקבל עליו עשר מתולעות למאה דכך הדרך, וה"ה אחד לעשר, ובמרתף של יין עשר קוססות למאה, דכך הדרך, והלוקח מוחל. (צ"ג:).

לוקח תבואה שמצא יותר מרובע טינופת לסאה **מנפה את כולו** (רב הונא) שאם הלוקח חושב שיש יותר מרובע מנפה הכל, ואם נמצא שם יותר מרובע נותן לו כנגדם חיטים או מעות, ולא יכול לומר לו שכבר מוחל. י"א שזה מדינא, דלוקח כוונתו לפירות טובים, אלא שבפחות מרובע אינו טורח לנפות, וי"א שזה

קנסא, דיותר מרובע אינו שכיח אלא הוא עירבו (ואסור לערב בידיים משום "לא תעשו עול", וגם הלוקח לא מוחל על מה שעירב בידיים) ואנו תולים שעירב הכל, ולכן קנסו חכמים שיוציא הכל, אבל אם ידוע שלא עירב, אפי' ביותר מרובע קנה לוקח, משא"כ אי הוי מדינא.

האם קונסים את העיקר בגלל התוספת

לעיל נתבאר שהקונה תבואה ומצא בה יותר טינופת ממה שמצוי להיות בתבואה, מנפה גם את מה שמצוי להיות בתבואה, ויש מחלוקת אם זה מדינא או שזה קנס, והגמרא להלן דנה מתי קונסים את העיקר בגלל התוספת, אע"פ שעל העיקר בפני עצמו לא היו קונסים, ומתי לא קונסים על העיקר בגלל התוספת.

חשש כלאים בתבואה שמעורב בה מין אחר-

סאה תבואה שמעורב בה רובע ממין אחר ימעט לפחות מרובע. ואיירי לפני הזריעה או לפני השרשה, אבל אם כבר השרישו אין לו תקנה. אי נימא דרובע לענין כלאים חשוב מן התורה כיותר מרובע לענין מקח, אבל פחות מרובע בטל לענין כלאים כמו שרובע בטל לענין מקח, א"כ מבואר שמשפיק למועט מהשיעור האוסר וא"צ להוציא הכל אפי' לענין כלאים החמור שאין ביד ביי"ד לבטלו, וכ"ש לענין מקח שהפקר ביי"ד הפקר, (והיה אפ"ל דשאני מקח שהטעם הוא משון מחילה ולא דמי לכלאים), ולפי זה לרבי יוסי יבור הכל משום דקנסין התירא אטו איסורא. ולרב הונא שביותר מרובע במקח מוציא הכל, צ"ל דרובע כלאים כרובע לענין מקח ששניהם בטלים מן הדין, אלא שמשום חומרא דכלאים החמירו שימעט (וביותר מרובע כלאים י"ל דיוציא הכל), ולרבי יוסי יבור הכל, דאל"כ מחזי כמקיים כלאים כיון שהתחיל להוציא ולא הוציא הכל.

צ"ד: שניים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה

מאתים ואין ידוע מי הפקיד מנה ומי מאתים, לת"ק נותן לכל אחד מנה והמנה השלישי היא מונח עד שיבוא אליהו, ולרבי יוסי הכל מונח עד שיבוא אליהו. הגמ' מבארת שאין דין זה דומה לדינו של רב הונא לענין אם קונסים הכל, דלת"ק יש לחלק ששם יתכן שגם פחות מהשיעור המוכר עירב בעצמו כיון שיש רגלים לדבר שעירב מקצת שמא עירב הכל, ולרבי יוסי דווקא במנה שלישי קונסים כיון דאיכא ודאי רמאי.

שטר שיש בו ריבית- לר"מ אינו גובה אפי' את הקרן משום קנס, ולחכמים גובה את הקרן ולא את הריבית. הגמ' אומרת שיי"ל שלת"ק דווקא בריבית קונסים הכל משום שמשעת כתיבה עבר על האיסור ד"לא תשימון עליו נשך", ולחכמים דווקא כאן לא קונסים על הקרן, משום שהקרן ודאי מותר (אבל בטינופת י"ל שעירב את הכל).

צ"ה. המוכר בית כור אפילו אם פיתח או הותיר רובע

לסאה (והיינו ל' רבעים לבית כור שהוא ל' סאין) הגיעו, ואם הותיר יותר מל' רבעי הקב מחזיר את הכל, ולא רק את מה שיותר מהשיעור. הגמ' מבארת ששם הוא אמר לו הן חסר הן יתר המוכר מוחל על מעט מפני שאינו חשוב, אך יותר מרובע קב כיון דחזי לאיצטרופי יש להכל חשיבות ולכן מחזיר הכל, משא"כ בטינופת שבתבואה אף בלא אמר לו הן חסר הן יתר בסתמא הוי מחילה, דשכיח שיהיה שם טינופת רובע, וממילא כשיש יותר מרובע י"ל שעד רובע הוי מחילה והשאר יוציא. ואף למסקנת הגמרא שם שגם בסתמא כוננת הן חסר הן יתר, י"ל ששם כוננתו לבית כור בדיוק, ועד רובע הוא מוחל, וביותר מרובע אינו מוחל והכל חוזר כיון שבבית כור לא אמור להיות יותר, משא"כ בתבואה ששכיח שיהיה בה טינופת.

אונאה- פחות משתות נקנה מקח וא"צ להחזיר לו כלום דמחילה הוא, שתות קנה ומחזיר אונאה, יותר משתות בטל מקח. הגמ' מבארת שמה שבשתות מחזיר הכל, ולא די שיחזיר מעט כדי שהשיעור יהיה פחות משתות, משום שכוננתו לקנות בשוויה, אלא שפחות משתות אינו ניכר והוי כשויה ולכן הוא מוחל, ושתות כיון שניכרת מחזיר הכל, אבל פירות שרגילות שיהיה שם טינופת י"ל שהוא מוחל לגמרי, ואפילו כשיש יותר מרובע הוא מוחל על רובע.

אילנות שאינם עושים פירות- המקבל שדה ליטע לחבירו בשכר, כשיעור שיכולים ליטע בה, הבעלים מקבל עליו עד עשר בוריות -אילנות שאינם עושים פירות, וא"צ ליטע אחרים תחתיהם, דדרך להיות גם אילנות בוריות, ואם יש יותר מעשר מגלגלים עליו את הכל, הגמ' מבארת שאין מכאן ראיה שאם בא לפנות מנפה את הכל, דשאני הכא שכשיש עשר הרי זה כבא מתחילה ליטע שכיון שיש הרבה קרקע הראויה ליטע הוי כשדה בפני עצמה, והוי כבא ליטע מתחילה, ולא יועיל שיטע אילן אחד כיון שרוב אותה שדה נשארה לא נטועה, ובפחות מי"א אילנות לא חשיב שדה בפני עצמה. אבל במוכר סאה ומצא בה יותר מרובע טינופת לא חשיב כבא לתת לו מתחילה, דמקרקעי חשיבי, אבל בתבואה אין קפידא אלא שישלים לו תנאו.

דיני יין וחומץ

דבר מצוי הוא ביין להחמיץ, ובתחילה יש ליין ריח חומץ אבל טעמו יין, וזה נקרא יין רע או קוסס, ואח"כ היין מוחץ לגמרי וטעמו ג'כ חומץ. הגמרא דנה בזה ד' נ"מ: א' מה הדין במוכר חביות לחבירו, מתי חייב לתת יין טוב, ומתי יכול לתת דבר שריחו חומץ וטעמו יין, ומתי יכול לתת חומץ. ב' מה מברכים על דבר שריחו חומץ וטעמו יין. ג' מה הדין בהפריש תרומה על חבית יין ונמצאה חומץ ממתי חוששים שזה כבר היה חומץ ולא חלה ההפרשה. ד' המוכר יין לחבירו והחמיץ, מתי המוכר חייב באחריות ומתי לא.

צ"ה: איזה יין צריך לתת ללוקח- הלוקח מרתף יין בסתמא, אם אמר לו למקפה -להטעים את המאכל ולתת לתוך התבשיל, שצריך בשביל זה יין טוב שמתקיים הרבה כיון שלוקחים מהיין מעט מעט, צריך לתת לו יין שכולו יפה ולא מקבל עליו י' קוססות, ולא דמי לרובע טינופת לסאה לכדומה, דהתם לא חשיבי וגם שכיחי ומחיל, אבל חביות יין כל חבית היא גדולה וחשובה וגם אינו שכיח כ"כ קוססות ולכן אינו מקבל עליו קוססות. ואם לא אמר לו למקפה דאיכא חדא לטיבותא דלא אמר זה וחדא לגריעותא שלא אמר למקפה, נחלקו רב אחא ורבינא אם מקבל עליו עשר קוססות (-רעות, והיינו שטעמו יין וריחו חומץ) למזאה כמו באמר זה ואמר למקפה דאיכא נמי חדא לגריעותא, או לא כיון שלא אמר זה, ואף שלא אמר למקפה בסתמא כוננתו למקפה.

ואם קנה מרתף זה של יין, אפי' יין הנמכר בחנות הגיענו ואפי' כולו קוססות, כיון שאמר זה, אא"כ אמר לו שקונה למקפה שאז אהני למקפה שמקבל עליו רק עשר קוססות למאה.

ואם אמר לו מרתף זה אפי' כולו חומץ הגיעו, והיינו בדלא אמר ליה מקפה, דאי לאו הכי צריך לתת לו יין יפה ועד עשר קוססות, דלמקפה משמע יין טוב אע"פ שלא אמר לו יין, דלא היו רגילים למקפה אלא ביין טוב, ואת"ל שהיו רגילים למקפה בחומץ, מ"מ כיון שאמר למקפה ודאי כוננתו ליין, דאם כוננתו לחומץ אצ"ל למקפה אלא מרתף חומץ, דחומץ הוא מתקיים ומחמיץ יותר.

והמוכר חבית יין לחבירו נותן לו יין שכולו יפה דקס"ד שהוא רוצה לשתות את החבית לאלתר או למוכרה, קמ"ל שצריך לתת לו יין יפה, שהרי א"א שחלקו יהיה קוסס וחלקו לא.

ברכת יין שריחו חומץ- לרב יהודה יין הנמכר בחנות כלומר ייין רע מכל יינות הנמצאים בחנות, שריחו חומץ וטעמו יין, מברכים עליו בורא פרי הגפן דחשיב פירי, ולא מברכים עליו שהכל אף שבדיעבד בכל דבר יוצאים אם בירך שהכל, והא דתנן שפת שעופשה, ותבשיל שעוברת צורתו החמיץ, ויין שהקרים מברך עליהם שהכל ולא המוציא או מזונות על תבשיל מה' מיני דגן ולא הגפן, איירי בפורצמא שהוא רע יותר מהנמכר בחנות שאינו נמכר בחנות אלא בקרנות שיש שם הרבה קונים, ואינם מדקדקים מה יקנו. ור"ח גורס בפרצופא, שנשתנה פרצופו ומראיתו מתוך שהוא רע מאד. ולרב חסדא אף בנמכר בחנות מברכים עליו שהכל. וזה תלוי במחלוקת רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי דלהלן, ונראה שהלכה כרבי יוחנן שמברכים עליו הגפן.

צ"ו. הבודק חבית כדי להפריש ממנה תרומה, ואח"כ נמצאה חומץ.

בברייתא איתא שג' ימים זה ודאי ושאר הימים בספק.

רבי יוחנן מפרש שג' ימים אחרי הבדיקה הראשונה זה ודאי יין אפילו אם התחיל להחמיץ מיד אחרי שבדקו, שדרך היין להחמיץ מלמעלה, והוא טעמו ולא היה לו טעם חומץ, וכשמתחיל להחמיץ ג' ימים יש לו רק ריח חומץ, ודינו אז כיון דטעמא עיקר, וחלה ההפרשה, ושאר הימים זה ספק חומץ כיון שהוא כבר יכול להיות חומץ גמור, ויכול להיות שהוא התחיל להחמיץ רק ג' ימים לפני הבדיקה השניה, ורק עכשיו הוא נעשה חומץ, הלכן הוי תרומה מספק ויחזור ויתרום.

ולרבי יהושע בן לוי ג' ימים האחרונים זה ודאי חומץ והוי טבל גמור, וכל שאר הימים זה ספק, מפני שהיין מתחיל להחמיץ מלמטה ולכן אין הטעימה מבררת, ואפי' אם היין מתחיל להחמיץ מלמעלה י"ל שנעשה ריחו חומץ מיד אחרי הבדיקה, ויין שריחו חומץ דינו כחומץ.

ולדרומאי אליבא דריב"ל ג' ימים הראשונים ודאי יין שאפילו אם הוא התחיל מיד להחמיץ יין שריחו חומץ דינו כיון כשיטת רבי יוחנן, והאחרונים ודאי חומץ, והאמצעיים בספק, ואיירי שנמצא חומץ חזק שודאי התחיל להחמיץ לפני ו' ימים, ולכן אף שיין שריחו חומץ דינו כיון, כאן בג' ימים האחרונים ודאי גם טעמו חומץ.

צ"ו: המוכר חבית לחבירו והחמיצה בתוך אותה חבית של המוכר בבית הלוקח, לשיטת רב אם החמיצה בג' ימים ראשונים זה ברשות מוכר, דאין היין מחמיץ אא"כ ג' ימים קודם היה לו ריח חומץ, ואף שיין שריחו חומץ דינו כיון, מ"מ זה באחריות המוכר כיון שזה התחיל להתקלקל ברשותו, ומשעה שהתחיל בו ריח חומץ הוא ודאי יחמיץ, ואף שהלוקח שתה ממנו כשקנאו ולא הריח בו ריח חומץ, מ"מ כיון שהחמיץ תוך ג' ימים ידוע שבשעת מכירה היה ריחו חומץ, והא דאיתא לקמן צ"ז: שהמוכר יין לחבירו והחמיץ אינו חייב באחריותו, לרב איירי בהחמיץ אחר ג' ימים, או שהיה בקנקנים דלוקח וכרבי יוסי ברבי חנינא דס"ל שיי"ל שהקנקנים גרמו להחמצת היין, ואם החמיצה אחרי ג' ימים זה ברשות, ולשמואל חמרא אכתפא דמאריה שוואר -על כתף האדם מדלג, כלומר מזלו גורם, והיינו חטאו של בעל היין, ואין המוכר חייב באחריותו. ורב יוסף עשה כרב בשיכר וכשמואל ביין, והלכה כשמואל.

ברכת שיכר- שיכר תמרים ושיכר שעורים מברכים עליהם שהכל, ולא העץ על שיכר תמרים, ולא האדמה או מזונות על שיכר שעורים, דלא חשיבי.

דיני יין ושמרים

יין ברכתו בורא פרי הגפן, ומים ברכתם שהכל, ויין המעורב במים, אם עירב כשיעור המזיגה הרגיל והיינו ג' רבעי מים ורבע יין ברכתו הגפן, והיין כשר לקידוש, ואם עירב יותר מים ברכתו שהכל והוא פסול לקידוש, ואם עירב מים בשמרים צריך לברר כמה מהשמרים מעורב במשקה שיצא כדי לדעת אם יש כאן שיעור מזיגה או יותר, ויש בדין זה חומרות דרבנן היכא שהשמרים היו תרומה או מעשר או הקדש, וכדלהלן.

ברכת שמרי יין שנתן בהם מים - לרבא אם הכניס ג' כוסות מים ומצא ד' מברך הגפן לכו"ע, (אבל בפחות לא, דס"ל שייך שאין בו ג' רבעים מים אינו יין דאין שייך לברך עליו ברכת הגפן שהיא חשובה, וכיון שבדיעבד בכל הדברים יוצא אם בירך שהכל, הכא מברך שהכל לכתחילה), ואם מצא כמה מים שהכניס מברך שהכל, ואם מצא ג' וחצי, לרבנן נמצא היין מזוג בששה חלקים מים וברכתו שהכל, ולאחרים תולים שחצי כוס מים נשארה בשמרים דאין דרך שיצא כל מה שנכנס, וא"כ יש כאן כוס יין ושתי כוסות ומחצה מים וברכתו הגפן. ורב חייא אמר ששמרים שיש בהם טעם יין אינם נחשבים יין, דאינו אלא קיוהא בעלמא.

צ"ז. ולרבא הא דתנן שאם נתן מים בשמרים ומצא כדי מידתו פטור ממעשר, ולרבי יהודה חייב, לרבנן פטור אף במצא מעט יותר מכדי מידתו, ונקט בכדי מידתו לאשמועינן שאפ"ה לרבי יהודה חייב. אמנם גם לרבי יהודה ברכתו שהכל (אא"כ רמי תילתא ואתי ארבעה), והחייב במעשר אינו אלא משום חומרא דמעשר, ואין מפרישים ממנו על יין גמור. (רשב"ם צ"ז: ד"ה רמא).

שמרים שנתן בהם מים כמה פעמים

בתרומה בפעם הראשונה והשניה אסור, ובפעם השלישית לת"ק מותר אפילו אם יש בזה טעם יין, ולר"מ אם יש טעם אסור. וכתב הרשב"ם דאיירי הכא במצא כדי מידתו, וכל הדינים הם חומרות מדרבנן, דס"ל כרבנן דאחרים.

במעשר שני ודאי, בפעם הראשונה אסור מחוץ לירושלים, ובשניה מחלוקת ת"ק ור"מ, ובמעשר דמאי אף בפעם הראשונה מותר דרוב עמי הארץ מעשרים. ומעשר ראשון שהוא של לויים מותר לזרים לאוכלו, ודלא כר"מ.

בהקדש בקדושת דמים שהקדיש חבית יין לבדק הבית שהיא נמכרת ולוקחים בדמיה צרכי בדק הבית, אף בפעם השלישית אסור, ובפעם הרביעית מחלוקת ת"ק ור"מ, ובקדושת הגוף - יין שהוקדש לנסכים, דחמיר, לעולם אסור.

ולענין הכשר לקבלת טומאה בין מים ובין יין מכשירים לקבל טומאה דכתיב "תשתה חמר" וכתב "וכל משקה אשר ישתה", ואם נתן לשמרים מי גשמים (שהם צריכים מחשבה, דלגבי מים כתיב "וכי יתן מים" מה יתן דניחא ליה אף יתן דניחא ליה, ואילו יין מכשיר אף בלי מחשבה) הרי החשיבם בכך ומכשירים, ואם נפלו מי גשמים מעצמם והוציאם ג"כ מחשיבם, אך אם שתתה אותם פרה, המים הראשונים והשניים דינם כיוון מכשירים, ומהפעם השלישית דינם כמים ואין מכשירים.

איזה יין ראוי לקידוש ולניסוך במזבח

צ"ז: לרב צריך לקדש על יין הראוי לינסך ע"ג המזבח, ובא למעט יין רע, או יין מגולה שיש בו סכנה שחוששים שמא שתה ממנו נחש, ואסור לשתותו גם

לא לקידוש, וקמ"ל שהוא פסול לקידוש אפילו שהעבירו במסנת לרב נחמיה דס"ל שהארס צף ועומד במקומו ואחרי סינון מותר לשתותו, משום "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך", שזה נאמר שלא להביא קרבן חולה, אלמא כל דבר מגונה פסול לקרבן, וגם יין רע פסול מטעם זה, אמנם מברכים עליו הגפן, דריחו וטעמו חמרא, אלא שהסריח קצת משום שהוא מונח בכלי מאוס.

יינות הכשרים לניסוך בדיעבד ומקדשים בהם לכתחילה - יין מגיתו אין לנסך בו ניסוך היין דכתיב "הסך נסך שיכר", דבעינן מידי דמשכר, וכן יין מפי החבית שיש שם קמחים, או משוליה - סמוך לשמרים, או יין כושי - שחור, או בורק - לבן ורע, או היליסטון מתוך וחלש מאד, או מהמרתף והיינו שלא בדקו, ושמא הוא קוסס, או העשוי מצימוקים, אין לנסכם ע"ג המזבח, אמנם הם כשרים לניסוך בדיעבד דלא כתיב עיכובא, אי נמי "הסך נסך" מכל מקום, וממילא לקידוש הם כשרים לכתחילה דקידוש אינו חמור כמו ניסוך.

יין קוסס הנמכר בחנות [שטעמו יין וריחו חומץ] פסול לניסוך משום שאינו משכר ואינו ראוי לשכר (משא"כ יין מגיתו), ולענין קידוש נחלקו בו רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי שלריו"ח הוא כשר לקידוש ומברכים עליו הגפן (דאין חילוק בין קידוש להגפן אלא לענין מיאוס משום "הקריבהו נא לפחתך"), ולריב"ל הוא חומץ והוא פסול לקידוש ומברכים עליו שהכל.

יין מזוג פסול לניסוך דכתיב "ונסכו רביעית ההין", חי אתה מנסך ולא מזוג, אבל לקידוש כשר, דעלווי עלייה לענין קידוש, דמודים חכמים לר"א שאין מברכים על כוס של ברכה עד שיתן לתוכו יין, דלא חשיב לשתיה חי, והיינו ביינות שלהם שהיו מזוגים אותם בשלשה פעמים מים.

יין של שמרים אם השמרים הם רמי תילתא ואתא ארבעה זה יין מעליא, ואי אתא תלתא ופלגא נחלקו בזה רבנן ואחרים וקיימא לן כרבנן שאפילו הגפן לא מברכים עליו, אלא בא למעט יין רע.

חמר חירויין כתיב ביה "אל תרא יין כי יתאדם" שהוא משכר יותר, ולכן יין אדום קודם לנסכים דכתיב בהו "שיכר", וי"מ לקידוש ולא נהירא. לרשב"ם חמר חירויין היינו יין בורק, ולא שמיע ליה ברייתא דלעיל.

המוכר קנקנים בשרון מקבל עליו עשר פיטסות למאה, והיינו נאות ומגופרות, אבל שבורות ורעועות ממש אפי' אחד לא מקבל.

אחריות על יין שהחמיץ

המוכר יין לחבירו והחמיץ, אם היין התחיל להחמיץ לפני המכירה ההפסד הוא של המוכר, ואם החמיץ אחרי המכירה הדבר תלוי אם קנאו ע"מ להשתמש מיד או לאחר זמן, וגם אם קנאו להשתמש ללאחר זמן אם הלוקח אשם בהחמצת היין המוכר פטור, וכן יש נ"מ בזה בנותן יין לאדם אחד כדי למוכרו לאחרים, וכדלהלן.

צ"ח. המוכר יין לחבירו והחמיץ במתני' מבואר שאינו חייב באחריותו דבשעת מכירה זה היה יין, ואם ידוע שיינו מחמיץ בכל שנה הרי זה מקח טעות אפילו אם היין בקנקנים של הלוקח, דאנן סהדי שהיין רגיל בכך.

לרבי יוסי בר חנינא בסתם מכירה אינו חייב באחריותו גם אם היין בקנקנים של המוכר, דאומר לו המוכר שלא היה עליו להשהותו, דאין הולכים בממון אחר הרוב, ואפילו לרב דאמר שהמוכר שור לחבירו ונמצא נגחן הרי זה מקח טעות, היינו משום דרובא לרדיא זבני, אבל הכא חצי קונים לשתיה וחצי להשהות, אבל אם קנה ממנו יין למקפה להשתמש בו מעט מעט לתבל את הקדירה, דהיינו לשהוי, אם היין בקנקנים של המוכר

חייב אפילו אם היין החמיץ אחרי זמן מרובה, דאמר ליה הא חמורך והא קנקנך שהם גרמו לחימוץ, דס"ל שכבר מימות הבציר היה היין מקולקל שלא היה הדבר ניכר עד שעת חימוץ, דס"ל שבמימות הבציר היין היין מקולקל אלא שהדבר לא היה ניכר עד שעת חימוץ, ואם היין בקנקנים של הלוקח אינו חייב באחריותו די"ל שהכלים גרמו להחמצת היין. ולרב דאמר לעיל צ"ו. שהמוכר חייב באחריות רק אם החמיץ בתוך ג' ימים, מנתני' בקנקנים דלוקח ואפילו תוך שלשה, או בקנקנים דמוכר ולאחר שלשה, ולכן המוכר פטור.

ולרב חייא בר יוסף לעולם אין המוכר חייב באחריותו, דמזלא דמריה גרים, דכתיב "ואף כי היין בוגד (באדם מפני שהוא) גבר יהיר" שחושבים שזה יין ונמצא חומץ, מידה כנגד מידה. ונראה שההלכה כרב חייא בר יוסף.

ואם אמר לו שרוצה יין מבושם שיתקיים כדרך המקיימים, יביא לו יין שיחזיק עד עצרת, אבל אח"כ גם יינות מבוססים מתקלקלים בגלל החום.

גבר יהיר ולא ינוה - י"מ שבעל גאווה אפי' בביתו אינו מתכבד. וי"מ שכל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח, אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה.

המביא יין לחנוני למוכרו והחמיץ כשמוכר חלק מהיין, והחנוני מקבל מעט מהרווח, ובעה"ב מקבל מעותיו רק אחרי שהקונים משלמים, ההפסד על בעל היין, מפני שהיין נשאר ברשות בעה"ב והחנוני אינו אלא שליח, אא"כ החנוני פשע כגון שינה בברזא - עשה נקב אחר בחבית, די"ל שהוא גרם להחמצת היין, או שעבר יום השוק ונתעצל במכירתו.

המביא יין לחבירו בעיסקא למחצית שכו למוכרו במקום אחר, דבסתם עיסקה חצי זה מלווה וחצי זה פקדון, ובעלמא אם הוזל או נגנב או נאבד כל אחד מפסיד חצי, אבל הכא שאמר לו שיימכור דווקא במקום אחר שמורים שם יין ביוקר, ולא ימכור כאן אפילו אם מחיר היין כאן יתייקר, והוזל היין לפני שהגיע לשם והוא שוה פחות מכפי שקיבלו, ההפסד על בעל היין, שכיון שעדיין אינו יכול למכרו אפילו אם התייקר, לענין זולא ג"כ הוא ברשות הבעלים, אבל לענין גניבה ואבידה הרי הוא ברשות שניהם, אבל בהחמיץ לא, ואף שאפילו לוקח למקפה היין באחריות המוכר, והכא הרי לא יהיה עדיין יכול למכור, ועדיין לא מכר הבעלים לגמרי, מ"מ יכול הבעלים לומר לו מזלך נמי גרם, מפני שהיין עומד באחריות שניהם, כרב חייא בר יוסף שביין מזל הבעלים גורם, ולרבי יוסי ברבי חנינא המביא חייב באחריות היכא שהיין בקנקנים שלו.

המוכר יין ישן צריך להביא יין משל שנה שעברה, ומיושן יביא יין בשנתו השלישית, שיכול להתיישן עד החג ואם יחמיץ קודם החג הרי הוא באחריותו של המוכר.

שיעורי בתים

הגמרא (צ"ח: - ק"ח). חוזרת לעסוק בדיני אומדנות של מכירה, מה הדין במוכר בסתמא ולא פירש את פרטי המכירה, מה בכלל המכירה. והגמרא מפרטת מה הדין בזה במוכר סוגי בתים (צ"ח:), ובמוכר דרך לחבירו (צ"ט), ובמוכר אמת המים לחבירו (צ"ט:), ובמוכר קבר (ק:), ובמוכר בית כור עפר ויש שם נקעים או סלעים (ק"ב:) או שפחת או הותיר מהשיעור (ק"ג: - ק"ו.), ובמוכר חצי משדהו לחבירו (ק"ז:).

צ"ח: שיעור בית - הקונה או המקבל מקום לבנית בית חתנות לבנו דדרך האב לעשות לבנו שנשא אשה יציע קטן סמוך לביתו, ובית אלמנות לבתו שהיתה גרה במקום אחר בגלל בעלה, וכשמת בעלה חוזרת לבית

אביה, (אבל איפכא לא, דאין דרך חתן לדור בבית חמיו משום חשד חמותו, ומשום בזוז ממון, ובחתן הראשון החשש גדול יותר. ואורח המכניס אורח גרוע מזה דדיו מה שמהנהו בעל הבית, ומשיב דבר בטרם ישמע גרוע משניהם, כדאיתא בספר בן סירא), לר"ע בונה ארבע אמות על שש, ולרבי ישמעאל השיעור גדול יותר.

רפת בקר שיעורה ארבע על שש (ויש לישנא בגמ' שלר"ע שיעורה פחות מזה).

בית קטן שיעורו שש על שמונה, ונ"מ כגון דאמר עשה לי בית סתמא, ויד הבונה על העליונה לעשות לו פחות שבבתים כיון שלא פירש, וכיון שלא אמר לו בית חתנות צריך לעשות לו בית בשבילו שזה גדול יותר. וכן המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית צריך לתת לו קרקע בשיעור זה.

בית גדול שיעורו שמונה על עשר.

טרקלין (-קובתא בי וורדי שהוא עשוי למושב שרים ולא לתשמיש, ולכן צריך שיהיה מרובע, והוא עשוי חלונות כעין קובה של זונות, ונותנים שם ורדים לנוי) שיעורו עשר על עשר.

קנתיר חצר גדולה שהשרים עושים ליד ארמנותיהם, שיעורו שתיים עשרה על שתיים עשרה.

גובה הבתים לתנא דמתני' חצי מאורכם ורוחכם יחד (בית חתנות חמש, בית קטן שבע, בית גדול תשע, וטרקלין עשר), כבנין ההיכל שהיה ארכו מ' ורחבו כ' וגובהו ל'. ולרשב"ג לישנא בתרא אין כל הבתים חשובים כמו- ההיכל. ולאחרים גובה הבית כאורך קורותיו העומדות לרוחבו של הבית, והם יותר מרוחב הבית, או משום שהקירות שלהם שהיו של אבנים צרים יותר למעלה, או משום שהקורות נכנסים לתוך הכותל.

צ"ט. קודש הקדשים-

היה גובהו ל' אמה, והא דתני "עשרים אמה קומתו" היינו משפת הכרובים ולמעלה, וכרובים שעשה שלמה היו עומדים על הקרקע מימינו ומשמאלו של הארון, וגובהם ל' אמות, וכנפיהם פרושות מקיר לקיר, כנף האחד נוגע בקיר הצפוני ושל השני בקיר הדרומי, וקמ"ל שכמו שבכ" אמות העליונות לא היה מונח כלום, גם ב' התחתונות לא, דמסורת בידינו מאבותינו שמקום ארון וכרובים אינו מן המידה, וכדאיתא בברייתא שגם אחרי הנחת הארון שעשה משה, נשאר בכל צד י' אמות.

רבנאי מוכיח בשם שמואל שגוף הכרובים לא תפס מקום, מהא דכתיב "וחמש אמות כנף הכרוב האחד, וחמש אמות כנף הכרוב השנית, עשר אמות מקצות כנפיו עד קצות כנפיו", וכתב "ויפרשו את כנפי הכרובים ותיגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר השני, וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות כנף אל כנף", ומבואר שגופם לא תפס מקום.

הגמ' דוחה ד"ל שגופם היה בולט כתרנגולים שכל הגוף מתחת הכנפיים, או שלא היו ממש אחד מול השני, או שהיו עומדים באלכסון של קודש הקדשים, או שבגובה היה קודש הקדשים רחב יותר מפני שעובי הקיר קטן יותר למעלה, או שהכנפים היו כפופות מעט, או שהכנפים היו זה לצד זה או זה מעל זה.

אין היו הכרובים עומדים- י"א שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום פניהם איש אל

אחיו דוגמת חיבת זכר ונקיבה, סימן שהקב"ה אוהב את ישראל, וכך נעשו מתחילה כדי שתשרה שכינה בישראל וישראל יעשו רצונו של מקום, ואם אין ישראל עושים רצונו של מקום הופכים פניהם לבית בדרך נס. וי"א שעשאוים כשפניהם לבית, ומצדדי אצדודי קצת לבית וקצת זה לזה כתלמיד הנפטר מרבו, ולפי זה אין הדבר תלוי אם עושים רצונו של מקום, דאין לעשותם מתחילה לסימן שאין ישראל עושים רצונו של מקום.

מעבר דרך חבירו-

מי שיש לו בור לפניו מביתו של חבירו ע"י חלוקה, או שקנאו מבעה"ב ומכר לו גם את הדרך, יכול להכנס ולצאת בשעה שרגילים להכנס ולצאת - ביום, שע"מ כך חלקו, ולא שיצטרך בעה"ב בלילות לקום ממיטתו ולפתחו, ואינו מכניס בהמתו לשם כיון שאין זה צורך הבור, אלא מוציא לה מים החוצה, ויש שני מנעולים לבור, אחד לבעל הבית ואחד לבעל הבור, כדי שבעה"ב לא יקח מים מהבור, ובעל הבור לא יכנס לבד משום חשד אשתו אם יוכל להכנס גם כשבעה"ב לא בביתו, אבל אין חוששים שיגנוב מכלי בעה"ב, כיון שאשתו בבית.

צ"ט: מי שיש לו גינה לפניו מגינתו של חבירו

כגון ירשים או שותפים שחלקו ונתרצה החיצון לתת לפניו דרך באמצע שדהו, יכול להכנס ולצאת בשעה שדרך בני אדם להכנס ולצאת, שכיון שהמעבר באמצע השדה גורם לחיצון נזק גדול הדבר ידוע שלא נתרצה לו בריוח אלא במה שיש לו צורך גדול, ולא יכניס לתוכה תגרים לקנות ירקות מגינתו, ולא יכנס דרך שם כדי לקצר את דרכו לחצר אחרת שלו, דלא שיעבד לו דרך אלא לצורך תיקון הגינה או לקיטת פירותיה, והחיצון זורע את הדרך דאנן סהדי שכיון שהדרך באמצע שדהו לו מחל לו עד כדי שלא יוכל לזרוע שם, אבל אם נתנו לו דרך מן הצד מדעת שניהם יכול להכנס ולצאת מתי שרוצה, ויכול להכניס לתוכה תגרים, ושניהם אינם יכולים לזרועה, שכיון שמן הצד אינו נפסד כ"כ אנו סהדי שמסתמא מחל לו כל הדרך לגמרי, ושתיה רק להילוך.

מכירת אמה-

המוכר לחבירו אמה בית השלחין צריך לתת לו רוחב ב' אמות לאמה עצמה כדי שיכנסו הרבה מים כשיעור הנצרך לבית השלחין, ועוד אמה מכל צד לצורך תיקון אגפיה אם הם יפלו, וי"א שנותן לו אמה לתוכה ושתי אמות בצדיה, וכן עיקר.

ואם מכר לו אמה בית הקילון להשקות בהמות ולרחוץ בגדים וכלים, נותן לו אמה לאמה ועוד חצי אמה מכל צד לאגפיה.

לרב יהודה יכול בעל השדה לזרוע או ליטוע באגפים, ולרב נחמן אינו יכול אלא ליטוע שהשורשים עמוקים ולא מזיקים לשפת האמה, אבל לא לזרוע שבזה השורשים מתפשטים עד עומק שלשה, משום דמחלחלי ומקלקלים את הקרקע למעלה בשפת האמה.

ואם נפלו אגפיה מתקנה מאותה שדה הסמוכה לה, וי"מ משום שידוע שכלו לאותה שדה, וי"מ שיכול לטעון שכלו לתוך המים, אלא הטעם משום שכך קיבל עליו בעל השדה.

2. מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו

כגון שתמיד היו עוברים שם, או שבעל השדה נתן להם מתחילה דרך, ונטלה ונתן להם מן הצד, מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו ויש להם ב' דרכים.

שלו לא הגיעו ולא אמרינן כופין על מידת סדום, אע"פ שבמקום פסידיא עביד איניש דינא לנפשיה וכאן יש לו פסידיא שהרי הוא לא יכול לתבוע את כולם לדין, לרב זביד תיקנו חכמים שאפילו אם נתן להם דרך ישרה כמו שלהם גזירה שמא יתן להם דרך עקלתון והם לא יתנו ליבם לזה משום דקדירה דשופתי לא חמימא ולא קריירא, וחשו רבנן טובא לתקנת הרבים. ולרב מרשיא איירי כשנתן להם דרך עקלתון אבל נתן להם דרך ישרה שהוא מקבל את הדרך הישנה. ולרב אשי כל דרך מהצד היא עקלתון לחלק מהאנשים ולפי זה א"צ להגיע לגזירה, אלא כיון שאלו שגרים קרוב יותר לדרך הראשונה הוא מאריך להם את הדרך, אין רשות בידו לגזול את הרבים, ואין נ"מ להלכה בין רב אשי לרב זביד.

ומה שנתן נתן- י"מ כרבי אליעזר דס"ל שרבים שבררו לעצמם דרך בתוך שדה מה שבררו בררו אע"פ שלא נטלו רשות מבעל השדה, רב מפרש דר"א איירי כשאבדה להם דרך ואע"פ שיחיד שאבדה לו דרך בשדה אינו בורר דרך בעצמו אלא או בבי"ד או ברשות בעל השדה, רבים כבי"ד דמו, דמי מהם יזמין אותו לבי"ד, ולפי זה הלכה כר"א, דאפילו לאדמון דווקא אחד שקנה ד' שדות מד' בני אדם אינו חייב לתת דרך למי שאבדה לו דרך, אבל באותה שדה לכר"ע יש לו דרך. וי"מ דאיירי בסתמא ואין הלכה כר"א. וי"א טעמא דמתני' משום דמיצר שהחזיקו בו רבים - שהשווהו ותיקוהו להילוך, והבעלים ידעו ושתקו, אסור לקלקלו, דודאי מחל להם, וכ"ש היכא שנתן להם בעצמו.

קנין ע"י הילוך- לר"א ההולך בקרקע לאורכה ולרחבה קנה מקום הילוכו, דכתיב "קום התהלך בארץ לאורכה ולרחבה כי לך אתננה", (ובמקרה הנ"ל שהיתה רה"ר עוברת בשדהו, קנו הרבים את הדרך ע"י ההילוך), ולחכמים אין הילוך קונה עד שיחזיק להשוות הקרקע לחרישה, או נעל דגר ופרץ כל שהוא, (והא דאמרינן בב"ק ט. שחזקה היא מכי דיש אמצרי אין הכונה להילוך אלא שהגביה את המיצר ודש את הקרקע כדי לתקנו, שזה כמו נעל וגדר), וקרא משום חביבותא דאברהם כדי שיהא נח לכבוש לפני בניו שלא יהיו כגזלנים אלא כיורשים, ולא יהיה רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה [לבעל] מידת הדין. אמנם בשביל של כרמים כיון שנעשה להילוך אפשר לקנותו בהילוך כיון שכך נהנים מהשביל, וכדמצינו שהמציע מצעות בנכסי הגר קנה.

שיעורי דרכים-

שביל של כרמים- אם יש מחיצות בצדדים שיעורו למתנה למכור לחבירו שביל של כרמים, ור"ח פירש באבדה לו דרך, שיוכל כדי לישא זמורות על כתפיו ולהסתובב לכאן ולכאן ולא יגעו הזמורות במחיצות השביל, ואם אין מחיצות שיעורו כדי הנצרך להילוך למדרך כף רגליו, והמוכר יכול לזרוע או יטוע כרם בצדדים, כיון שאין נושאים משאות שיזיקו למה שבצדדים. וי"מ שאם היו שם מחיצות השיעור הוא עד המחיצות שהיו, ולא נהירא, דלמה לא יתן לו כל צרכו שהרי מכר לו שביל סתם.

דרך היחיד- לתנא דמתני' שיעורה ד' אמות ונ"מ שהמוכר לחבירו דרך בתוך שדהו צריך לתת לו ד' אמות כרוחב עגלה, ולאחרים כדי שיעבור חמור במשאו, והיינו שני גמדין (אמות קטנות ממרפקו עד אצבעותיו, וי"מ אמות שלימות) ומחצה, ואמור רב הונא שכך ההלכה.

דרך מעיר לעיר שהיא מיוחדת לשתי עיירות מסוימות ואנשים מעיירות אחרות לא עוברים בה, שיעורה שמונה אמות, כדי שאם יבואו עגלות משני הצדדים לא יצטרכו להתעכב.

דרך הרבים כגון עיר שעוברים בה הבאים מארץ רחוקה, שיעורה ט"ז אמה וילפינן לה מהעגלות של המשכן.

ק: דרך ערי מקלט ל"ב אמה, דכתיב "תכין לך בדרך".

דרך המלך אין לה שיעור, מפני שמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין מוחין בידו ואינו צריך לנטות לימין או לשמאל. ונראה שדין זה נלמד מדכתיב "לבתי רום לבבו מאחין" גדלה משל אחיו.

דרך הקבר -כשנושאים את המת לקבורו, אין לה שיעור, משום כבוד המת שצריכים לוותו הרבה בני אדם, ואין זה כבוד המת להבריח את המלוים. ונראה שאין פורצים בניינים להפסיד ממון אחרים כמו בדרך המלך, אלא שיכולים ללכת ע"ג תבואה בלא לנטות ימין ושמאל. לישנא אחרינא איירי במוכר לחבירו ללכת לקבורה דרך שדהו, דמסתמא מכר לו כדי צורך כל המלוים. ופירוש זה עיקר.

המעמד-

שיעורו קרקע בת ד' קבין בריבוע, שזה מ' אמות וד' טפחים וג' [רבעי] אצבעות אורך ורוחב ומעט יותר [פחות מאחד מכ' ברוחב אצבע. הגהות הב"ח].

אין פוחתין מז' מעמדות ומושבבות למת שבדרך חזרה מן הקבר יושבים ועומדים שבע פעמים כדי לנחם את האבל ולהרבות צער ובכי ולשוב בתשובה, לרב יהודה לאחר שישבו מעט אומר להם הממונה עמדו יקרים עמדו ולכו אל מקום אחר, שבו יקרים שבו, ואמרו לו ד"א"כ יהיה מותר לעשות כך בשבת אם העיר סמוכה לבית הקברות וקברוהו בבין השמשות ובליל שבת הוא אונן מפני שבאנינות הלילה הולך אחר היום.

אין עושין מעמד אלא בקרובים שאינם מתאבלים, וביום הראשון אחרי הקבורה, ובמקום שנהגו, ובבית הקברות.

דיני מכירת קבר

הגמרא דנה בצורת הקבורה במערות כפי שהיה נהוג בזמנם, כמה גודל המערה, וכמה כוכי קבורה יש בה, ומה המרחק ביניהם, ונ"מ בזה במוכר קבר לחבירו כמה צריך לתת לו, וכן בדין שכשמצאו ג' קברות תולים שהיו שם עוד קברים (והמתתים קונים מקומם ואין להעבידם), כמה צריך לבדוק מסביב לקבר שמצא.

המוכר את קברו שהיו עושים לכל משפחה מקום לקבור את מיתיהם, או המוכר את הדרך לשם או את מקום המעמד (מקום שעומדים ויושבים שם סמוך לבית הקברות בשוכם מן הקבר), או את מקום ההספד, בני משפחתו קוברים אותו בעל כרחו והמוכר נוטל דמים, משום פגם משפחה שאין להם מקום קבורה.

ק"א. שיעור הקבר והכוכים-

הקונה מקום לקבר או המקבל מחבירו לעשות לו קבר, אין הכונה לקבר בודד, כיון שהיו רגילים לקבור את כל בני המשפחה במערה אחת, כל אחד בכוח נפרד, ולכן הכונה לקנית ב' מערות עם חצר ביניהם, צריך לעשות תוך המערה ד' אמות על שש שזה לא כולל את מקום הכוכים שיוצאים ממנה, וגובה המערה ד' אמות, ופוחת בתוכה ע"י חפירה ג' כוכים מכל צד בכתלים שאורכם שש אמות, הכוכים שבצדדים רחוקים חצי אמה מהפינות, ובין כוך לכוך יש אמה, ושניים ממול הפתח בכותל שאורכו ד' אמות, ושיעור ההרחקה כנ"ל, ואורך הכוכים ד' אמות (ג' אמות למת ועוד אמה בגלל הארון שהמת מונח בו. וגובהם ז' טפחים כדי שהארון יכנס ברווח, וכדי להשאיר חלל טפה, שלא יטמאו העוברים מעל המערה, ורחבם ו' טפחים, וחצר בפתח המערה למעלה שש על שש כשיעור המיטה וקובריה -נושאי המיטה, (דין

זה הוא בין במוכר מקום לחבירו לעשות לו קבר, בין במקבל לעשות לחבירו קבר), ופתוחים לתוכה שתי מערות, ונושאי המיטה נכנסים מהצדדים שאין שם מערה.

לרבי שמעון גודל המערה שש על שמונה, ופוחת בתוכה ד' כוכים מכל צד, ושלוש ממול הפתח, ושיעור ההרחקה ביניהם כמו לפי רבנן, וב' בצידי הפתח, ואינם לכיוון חוץ-תחת החצר, שהרי דורכים שם כל זמן שהם שם, ולא דמי לדריסת נושאי המיטה ע"ג המערות שהיא רק לפי שעה, ועוד דהא תנן שהעומד בחצר ועבר מעל המערות בשידה תיבה ומגדל טהור, אלא הם כמין נגר זקופים כמין בור, ואין חוששים שידרסו שם כיון שזה רק אמה ולא מתקרבים כ"כ.

לרבי יוחנן אין עושים קבר כמין נגר, דקבורת חמורים היא זו -שמשליכים בבור, אלא עושה את הכוכים בקרן זווית בחצי אמה הפנויה שיש בשני הצדדים של הפתח, ומעמיק לחפור אותו באופן שיהיה הבדל אמה בינו לכוך שלידיו כדי שלא יגעו הכוכים זה בזה, אבל בשאר המערה לא היו עושים כוכים זה מעל זה, פן תיפול המערה. והקשה רשב"ם שהרי הכוכים בצדדים שסמוכים למערה השניה בהכרח היו זה מעל זה, ולכן פירש רשב"ם שהכונה שהכוכים נמצאים בפינות שמול הפתח, וצריך להעמיק כדי שהכוכים שנמצאים סמוך לפינה לא יתחברו יחד ע"י הכוך שבפינה, ובוזה אין לחוש שתיפול המערה, שכיון שהכוך באלכסון הוא מתרחק מהכוכים שלידי, משא"כ בשאר המערה. ולחצר המערה פתוחים ארבע מערות בד' הצדדים, והכוכים שבמקום הסמוך למערה השניה היה מעמיקם.

ק"א: לרב אשי אין הכוכים נוגעים זה בזה משום שמעמיק.

לרב הונא בריה דרבי יהושע לא מעמיק את הכוכים, אלא עושה את הכוכים באלכסון. והגמ' דוחה שכיון שריבוע אמה יוצא האלכסון אמה ושתי חמישיות, א"כ האלכסון שבין המערות אורכו אחד עשרה אמות וחמישית, וא"א להכניס שם שמונה כוכים עם אויר אמה בין כוך לכוך שזה יוצא ט"ו אמה.

ועוד מתרצת הגמ' שי"ל שבכוכים הקרובים קוברים נפלים.

לרשב"ג שיעור ההפרש בין הכוכים הכל כפי חוזק הסלע, שאם הסלע חזק מרחיק פחות מאמה ויכול לעשות יותר כוכים, ובסלע שמתפורר צריך להרחיק יותר מאמה ויעשה פחות כוכים, ויעשה מערה בשיעור הנ"ל וכוכים לפי חוזק הסלע. ונראה שגם מספר המערות הוא לפי חוזק הסלע.

ק"ב. מתי מת שנמצא קונה מקומו, ומתי אפשר לפנותו-

המוצא מת או שתיים מושכבים כדרכם ועד עכשיו לא ידעו שקבורים כאן מתים, וכן אם היה ידוע שקבור כאן מת ומצאו עוד שני מתים, שלומדים מ"המוצא" פרט למצוי, נוטלים עם תפוסתם אם רוצה לעשות שם טהרות, דאין מת קונה מקומו עד שיהיו ג' מתים, דאי לאו הכי י"ל שקברוהו מפני הדחק, ונוטל תפוסתו כיון שהוא מושכב כדרכו, ושיעור תפוסה הוא העפר התיחוח וחופר עוד ג' טפחים בקרקע, דחשיב כרקב של מת, אבל אם הוא הרוג, שמצאהו מחותך, ואפילו הם שלשה, לא קנו מקומם אפילו לתפוסה, ד"ל שלא נקברו שם אלא נהרגו שם, ואם לא היה מושכב כדרכו י"ל שהוא עכו"ם ואין לו תפוסה, ואפילו הם שלשה נוטלים משם, וכן במצאו יושב וראשו מונח בין ירכותיו יכול לפנותו ד"ל שהוא עכו"ם או שהשליכוהו שם באקראי עד שיהיה להם פנאי לקבורו.

ואם מצא שלש מתים מושכבים כדרכם זה בצד זה, או שהיה ידוע שיש כאן ג' מתים, אם המרחק ביניהם מארבע עד שמונה אמות והיינו קרוב לד' אמות או קרוב

לח', הרי זו שכונת קברות וקנו מקומם, ותנא זה סובר כר"ש, וס"ל שלר"ש שיעור מערה הוא ד' על ח' אמות (וכן מבואר בברייתא שזה דעת ר"ש), וס"ל שג' מתים נקברים בכותל רוחבה שהוא ד' אמות, ויש בין הכוכים בסך הכל ב' טפחים, ולפי חשבון זה בכותל הארוך קבורים ו' מתים, וממילא כשמוצא שלשה מתים בתוך ד' אמות י"ל שהם היו קבורים בכותל הקצר של המערה כנגד הפתח, או שהם היו קבורים בכותל הארוך אלא שעדיין לא נתמלאו כל הכוכים, ואם מצא ג' מתים בתוך ח' אמות, י"ל שהם היו קבורים באורך המערה, וג' הכוכים האחרים עדיין לא קברו בהם והם נתמלאו עפר כשנפלה המערה, אבל אם מצאם צפופים יותר אין זה שכונת קברות אלא ע"י הדחק נקברו שם ע"מ לפנותם, ולא קנו מקומם, וגם אין צריך לבדוק יותר.

כמה צריך לבדוק מסביב לג' המתים

שמצא- במתני' (בנזיר ובאהלות) איתא שצריך לבדוק עד עשרים אמה. והיינו שאם מצא ג' מתים בד' אמות תולים שהם לרוחב המערה מול הפתח, וממילא צריך לבדוק בכתלים משני הצדדים כשיעור אורך המערה, ואח"כ כשיעור החצר לר"ש שיש מערות מד' צידי החצר, ואח"כ כשיעור אורך המערה שבצד השני של החצר, וכן צריך לבדוק לצד השני כשיעור זה, שמא המערה השניה נמצאת בצד השני, וכיון שי"ל שהמתים שמצא קבורים באורך המערה (ועדיין לא קברו בכל הכוכים), ולכן צריך לבדוק אחרי ד' אמות שמול המתים שמצא, וכן לשני הצדדים שמא יש שם מערה נוספת, וצריך לבדוק בכל מקום שיש ספק אם יש שם מתים. ואם הג' מתים מפוזרים בח' אמות א"כ הם ודאי נקברו באורך המערה ולא ברוחבה, וצריך לבדוק רק במרחק ד' אמות שזה הצד השני של המערה, ובצדדים עד שיעור שיכולה להיות המערה השניה.

הגמרא שואלת שלר"ש ששיעור מערה הוא ד' על ח' השיעור הוא כ"ב אמה, -ח' אמות של ב' מערות בב' צידי החצר, ואורך החצר ו' אמות, ולרבנן ששיעור מערה הוא ד' על ו' זה יוצא י"ח -ו' של כל מערה וד' של החצר, וצ"ל שאת המערה הראשונה בודק באלכסון שמא המתים לא קבורים ישר, או שמת אחד ארוך והשני קצר, ואלכסון של ד' על ו' הוא ח', ואת המערה השניה א"צ לבדוק באלכסון מפני שלא החמירו כ"כ גם בשניה אחרי שבראשונה לא מצא כלום.

לרב שישא בריה דרב אידי שיעור כ' אמה הוא כר"ש, ואיירי שהמערה הראשונה נמצאו בה נפלים שמערה של נפלים אורכה שש, ולא תולים שגם במערה השניה היו נפלים דדי במערה אחת לנפלים.

אם מצא בתוך שיעור הבדיקה הנ"ל אפילו רק עוד מת אחד, צריך לבדוק ממנו עוד כ' אמה שמא קבר זה לא שייך לקברים הראשונים שמצא אלא לקבוצת קברים אחרת, שרגלים לדבר שיש שם עוד מתים והוא שייך למערה אחת מהם, ומה שלא מצאו לידו עוד מתים מפני שלא הספיקו לקבור עוד באותה מערה.

אם מצא את המתים סמוכים ואין ביניהם מארבע אמות עד שמונה, לת"ק יש להם תפוסה אבל לא שכונת קברות, ולר"ש בן יהודה בשם ר"ש אם בלא האמצעיים יש ג' מתים מד' אמות ועד שמונה, הרי זו שכונת קברות.

ק"ב: ואף שמצינו לענין קברות שלר"ש רואים

את האמצעיים כאילו אינם ולרבנן לא, מ"מ לגבי כרם שהמרחק בין השורות הוא פחות מד' אמות, לר"ש לא אמרינן רואים את האמצעיים כאילו אינם, דלא נטעי אינשי אדעתא ליעקר אלא נטע לשם כרם, וכיון שאינו נטוע כהלכתו אין לו דין כרם, אבל בקברות שמא קברו בין השמשות ויפנוהו אח"כ, ולרבנן בקברות כיון שזה ניוול להוציאו לא חשיב קבר, אבל בכרם בעל הכרם יקח איזה שורה שתצליח, והשניה תהיה לעצים.

בית כור

מתי נקעים או סלעים נמדדים עם

השדה

ק"ג. בהקדש - המקדיש שדהו בזמן שהיובל נוהג ובא לפדותה, שיעור הפדיון הוא בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, נקעים עמוקים י"ט או סלעים גבוהים י"ט אין נמדדים עם השדה, אבל פחות מ"ט נמדדים עם השדה. ומה שביותר מ"ט אינם קדושים בפני עצמם, אף שהתורה מרבה אפי' חצי תרקה, משום שפחות מבית כור לא קדשי אלא להפדות בשוויים, ואיירי שהנקעים מלאים מים ואינם ראויים לזריעה דומיא דסלעים, ומ"מ בפחות מ"ט נמדדים עימה משום שהם נחשבים חלק מהקרקע.

במכירה - האומר לחבירו בית כור עפר אני מוכר לך, אם יש בה נקעים עמוקים עשרה טפחים, או סלעים גבוהים עשרה טפחים, הם אינם נמדדים עם השדה, ואפי' אין הנקעים מלאים מים, ושאינו מהקדש דלעיל, דאין אדם רוצה קרקע בכמה מקומות. אבל נקעים וסלעים פחות מ"ט נמדדים עם השדה, ואם אמר כבית כור עפר, אף הגבוהים י"ט נמדדים עמה.

אם הסלעים הפחותים מ"ט הם בשיעור יותר מבית ארבעת קבין, אינם נמדדים עימה, ודווקא כשהם מפוזרים, אבל אם הם מובלעים בבית חמשת קבין אינם נמדדים עימה, ולריו"ח אם אינם מפוזרים ברוב השדה אין נמדדים עימה.

ק"ג: כמה ספיקות - אם רובם במיעוטה ומיעוטם ברובה, כשיר, כשורה, איצטדינין, דרך עקלתון, תיקו.

סלע יחידי סמוך לשדה או אפי' סמוך למיצר ואפי' גובהו כל שהוא, אינו נמדד עימה. והגמ' מסתפקת מה הדין אם מופסק עפר בינתיים, או שיש שיש עפר מלמטה וצונמא מלמעלה או להיפך, תיקו.

המוכר בית כור עפר ופיחת או הותיר

המוכר בית כור עפר מידה בחבל אם פיחת כל שהוא ינכה, ואם הוסיף כל שהוא יחזיר. ואם אמר הן חסר הן יתר אפי' אם ההפרש הוא רובע לסאה חל הקנין, ואם ההפרש גדול יותר יעשה חשבון ויתן הלוקח למוכר מעות או קרקע כפי שירצה המוכר. ואם הוסיף שיעור בית ט' קבין או בגינה בית חצי קב ולר"ע בית רובע, צריך לתת לו דווקא קרקע, ומחזיר הכל ולא רק את מה שיותר מהשיעור.

ק"ד. ואם לא אמר מידה בחבל הרי הוא כאומר הן חסר הן יתר, או כאומר כבית כור עפר אני מוכר לך, שאפי' פיחת או הותיר רובע לסאה הגיעו.

ואם הותיר יותר מז' קבין ומחצה לכור כופין את המוכר למכור ואת הלוקח ליקח, והיינו היכא שהוזלה השדה, שיכול הלוקח לומר למוכר שלא יתן לו אלא כזולא דהשתא, ואם התייקרה השדה נותן לו כשער הקניה.

אם קנה יותר מבית כור לרב הונא אם שייר ט' קבין מחזיר לו את הקרקע, לרב הונא איירי אף בבקעה גדולה, ולרב נחמן כונת מתני' שהשיעור הוא ז' קבין ומחצה לכל כור, ואם יצא ההפרש יותר מט' קבין מחזיר את הקרקע ולא מעות.

שדה ונעשית גינה או איפכא, הגמ' מסתפקת אם שיעורה כשדה או כגינה, תיקו.

אם יש למוכר שדה סמוכה אפי' בהותיר כל שהוא יחזיר לו קרקע. ורב אשי מסתפק אם בור או אמת המים או דרך הרבים או שורת דקלים מפסיקה או לא, תיקו.

תפוס לשון ראשון או אחרון -

ואם אמר שמוכר לו מידה בחבל הן חסר הן יתר או איפכא, לבן ננס מה שאמר בסוף ביטל את מה שאמר בתחילה.

ק"ה. לרב רשב"ג ורבי יוסי דלהלן חולקים על בן ננס, וס"ל שהדבר מוטל בספק וחולקים, וקמ"ל שאף שהכא ליכא למימור דפרושי קמפרש לא אמרינן שודאי חזר בו.

וכמו שמצינו לגבי מרחץ שמי ששכר מרחץ ב"ב זהובים לשנה דינר זהב לחודש, דלרשב"ג ורבי יוסי יחלוקו את חודש העיבור דמספקא להו אי אמרינן תפוס לשון ראשון או לשון אחרון, וממון המוטל בספק חולקין.

לשמואל חכמים חולקים על בן ננס, וס"ל שהולכים אחר הפחות שבלשונות שמפחית את כוחו של הלוקח, וכוונת שמואל שאין הלכה כבן ננס, שהרי שמואל סובר לגבי מרחץ הנ"ל, דאיירי בבא באמצע החודש, אבל בבא בתחילת החודש הכל למשכיר, ובבא בסוף החודש הכל לשוכר, דאזלינן בתר האי דתפיס.

ומה שמצינו שרב ושמואל סוברים שמי שמוכר כור בשלושים סאה בסלע אין יכול לחזור בו באמצע, דראשון ראשון קנה, (אבל באמר רק כור בשלושים יכול לחזור בו אפי' בסאה האחרונה), ג"כ הטעם הוא משום שהלוקח תפוס במה שבידו.

ק"ה: ושיטת רב לגבי מכירה שאם מכר באיסתרא מאה מעי או מאה מעי איסתרא, הולכים אחרי הלשון האחרון, וכן לגבי מרחץ הכל למשכיר, ולא משום דפרושי קמפרש, אלא משום שהולכים אחרי הלשון האחרון.

ק"ו. ואם מכר בית כור עפר בסימניו ובמצריו בתוך הסימנים והמיצרים שאתה רואה, אם חסר פחות משתות הגיעו דכיון שבמכירה בסתמא הדין כמו באומר הן חסר הן יתר דעד רובע לסאה הגיעו, והוסיף לומר בסימניו ובמצריו, הוי כמוכר לו שדה זו כמות שהיא בין קטנה בין גדולה, ואם חסר יותר משתות ינכה הלוקח מהמעות שמשלם דכיון שאמר בית כור צריך שיהיה קרוב לכור, ואם הותיר יחזיר לו קרקע, ושיעור שתות אינו משום אונאה, דאין אונאה לקרקעות, דאם מכר שדה פרוטה במנה או שדה מנה בפרוטה הגיעו, אלא זה שיעורא דרבנן, דבהכי מחיל איניש היכא שאמר בסימניו ומצריו. ואם חסר שתות בדיוק, לרב הונא דינו כפחות משתות, ולרב יהודה דינו כיותר משתות.

ושיעור שתות הוא כמו בשום הדיינים ששמו נכסי

היתומים למוכרם למזון האשה והבנות, ואמנם שם לכו"ע אם טעו שתות בדיוק בטילה השומא, ובטל המקח לגמרי, וכאן י"א ששתות כפחות משתות, וגם ביותר משתות מחזיר את ההפרש ולא בטל המקח. ורשב"ג סובר שהמקח קיים, דא"כ מה כח בית דין יפה.

ק"ז: ואם הלוקח מכיר את הקרקע ויודע שהיא פחותה יותר משתות מהמידה שהמוכר אמר לו הגיעו, דסבר וקיבל, והמוכר טוען שמה שאמר שהיא גדולה יותר, אין כוונתו שישלים גודל זה משדה אחרת או ינכה מן הדמים, אלא כוונתו שהיא שוה כמו גדולה יותר, ולהשיב מקחו אמר כן.

מדיני חלוקת יורשים

להלן יבואר דין אחים שחלקו ירושה, מתי חלה החלוקה כשחלקו בגורל, ומה הדין אם אחרי החלוקה בא אח נוסף שלא קיבל חלקו, או כשבעל חוב גבה מאחד האחים.

מתי חל הקנין בגורל - יורשים שחלקו ע"י גורל, לרבי יוסי ברגע שהאח הראשון עלה חלקו בגורל, קנו כולם שאין האחרים יכולים לחזור בהם כלפי חלקו, ואם הם שני אחים קנה גם השני את חלקו. ואם נפל הגורל לכולם פשיטא שכולם קנו, אע"פ שלא החזיקו כל אחד בשלו, שכיון שכולם מוחזקים בכל הקרקע אין הגורל מקנה להם כלום אלא מברר לכל אחד חלקו המגיע. (ואין חילוק בזה בין קרקע למטלטלין). רבי אלעזר אומר שהטעם שקנו בגורל אע"פ שלא החזיקו (דאם החזיקו פשיטא שקנו) הוא כמו שבחלוקת הארץ הגורל קנה כדאמרינן לקמן (קכ"ב). שאלעזר מלושב באורים ותומים וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחים לפניו, והיה מכין ברוח הקודש מי ומה יזכה בגורל, והגמ' שואלת דא"כ יצטרכו קלפי ואורים ותומים, ורב אשי מפרש שבאמת הגורל קונה כמו בחלוקת הארץ, וא"צ אורים ותומים משום דגמרו ומקנו בלב שלם בההיא הנאה דקא צייתי להדדי לחלוק בגורל ולא להמשיך להיות שותפים ושלא יהיה עיכוב בדבר, והגמירות דעת מועילה כמו האורים ותומים.

ואם אח"כ הגיע אח נוסף ממדינת הים, לרב בטילה כל החלוקה, דס"ל דהדר דינא כיון שלא היתה כוונתם לחלוק לשלשה, והתברר שחלקו בטעות חלוקה שאינה נכונה, אבל ג' שותפים ששניים מהם חלקו לשלש חלקים בלא ידיעת השלישי, בפני בית דין של שלשה הדיוטות (דבלאו הכי לא חלה החלוקה, ואם השיבחו הנכסים השיבחו לאמצע, והני מילי במידי דצריך שומא, אבל במעות א"צ לחלוק בפני בית דין), כיון שחלקו לשלש חלוקותם קיימת אף אם יבוא השלישי ויאמר שאינו רוצה בחלוקה זו, מפני שגם אם הוא היה כאן היו חולקים בגורל, ואין כאן טעות.

ולשמואל בג' אחים מקמציין (-כל אחד מקמץ ונותן לו שלישי מחלקו), דס"ל קם דינא, ואף שבמוכר כור בשלושים יכול לחזור בו אפי' בסאה האחרונה (אא"כ הוסיף ואמר סאה בסלע שאז ראשון ראשון קנה), שם תיקנו חכמים שיוכל לחזור בו כיון שזה גם לטובת המוכר אם תתייקר התבואה בינתיים, וגם לטובת הלוקח שיוכל לחזור בו אם תזול התבואה, ולדעת כן מכר המוכר וקנה הלוקח, (והא דאמרינן בסיפא ראשון ראשון קנה, שאני התם שכל סאה נגמרה מכירתה משמשכו), אבל בחלוקת קרקע נח להם להפטר מהר זה מזה ויזכה כל אחד בחלקו ויטרח בו, דקדירא דבי שותפי לא חמימי ולא קריי, ולהכי קם דינא.

ק"ז. לרב פפא הלכה שמקמציין שיתן חצי מהשדה לאחיו מאיזה צד שירצה, ובלבד שתהיה שוה כמו החצי

השני, ולאמימור הלכה כרב, וכן הלכה.

אחים שחלקו ירושה ובעל חוב נטל חלקו של

אחד מהם, לרב בטילה החלוקה וחולקים בשוה את מה שנשאר, דס"ל שדינם כדורשים שכולם חייבים לפרוע את חובת אביהם, ומה שחלקו יש ברירה והוברר שזכה כל אחד בחלק הראוי לו, ולא קנו זה מזה כלום, (ולדבריו אין מחזירים זה לזה ביובל). ולשמואל הפסיד חלקו, דס"ל שדינם כלקוחות שלא באחריות, דאין ברירה, (דרך בנותן מעות אמרינן אחריות טעות סופר, אבל כאן נח לשניהם לא להשתעבד זה לזה, ולדבריו מחזירים זה לזה ביובל). ולרב אסי נטל רביע בקרקע או במעות, דמספקא ליה אי דינם כדורשים או כלקוחות, הרשב"ם מפרש דמספקא ליה אי רב אי כשמואל, ולכן משלם רבע, ואותו רבע נותן לו קרקע מהחלוקה, או מעות מפני שהיה יכול לפרוע לבעל חוב מעות. עוד מביא הרשב"ם שרש"י בב"מ מבאר באופן נוסף, דאי כלקוחות היינו כלקוחות באחריות, ולפי זה נותן רביע בקרקע כדין יורש, ועוד רביע במעות כדין לוקח באחריות. ולהלכה בטלה מחלוקת, ומבואר שהאחים שחלקו דינם כדורשים.

דיינים שנחלקו בשומא

שלשה שבאו לשום את הנכסים לצורך מזון האשה והבנות, ואין שומת בית דין בפחות משלשה.

אם יש אחד כנגד שניים, בין שהאחד אומר יותר בין שהאחד אומר פחות, בטל היחיד במיעוטו דכתיב "אחרי רבים להטות".

ואם אחד אומר במאה והשני אומר בשמונים והשלישי אומר במאה ועשרים-

לת"ק דנים את הקרקע במאה, שזה השומא הממוצעת, דשני דיינים אומרים שאינה שוה פחות ממאה, ונראה דה"ה אם שומתו יותר ממאה, שאינו ממש שומא ממוצעת.

ק"ז: לר"א ברבי צדוק דנים את הקרקע בתשעים,

דתולים ששני הראשונים טעו בעשר, דאדם טועה בעשר להזיל או להוקיר, ואין ללכת אחרי מי שאומר מאה ולומר שרק הוא צודק, ואין אומרים ששוויה מאה ועשר והשניים האחרונים טעו בעשר, דיש לנו לילך אחר הפחות דתפשת מועט תפשת.

ולאחרים מחלקים לשלש את ההפרש, ושוויה תשעים ושלוש ושליש, מפני שהראשון טעה ב"ג ושליש דזה הטעות השייכת בדבר ששוה יותר משמונים, והשני ג"כ טעה כך אלא שלא רצה להוסיף על הראשון יותר מעשרים, ואין נפקא מיניה מי פסק ראשון, דמ"מ כל אחד יודע מה שבלב חברו, ואין אומרים ששוויה שליש פחות מהמרב, דיש לנו לילך אחרי הפחות.

דייני גולה ורב הונא פסקו כאחרים, ורב אשי אמר שאם אין אנו יודעים טעמם איך נפסוק כך הלכה.

המוכר חצי שדה לחבירו-

משמנים ביניהם את שויה הכולל של השדה, ונוטל ממנה כפי חצי משווייה בחלק הכחוש של השדה זידו על התחונה, דשמא כונתו לחצי שווי השדה, ואם אמר לו חציה שבדרום אני מוכר לך, משמנים ביניהם כמה שוה החצי שבדרום, ונוטל חציה בדרום כשווי חציה בדרום באיזה מקום שירצה המוכר, דדילמא כונתו לשווי חציה שבדרום.

והמוכר נותן מחצי השדה שלו את מקום הגדר, ואת החריץ שרוחבו ששה טפחים, ואת הבן חריץ שרוחבו ג' טפחים, וביניהם טפח, כדי שלא תקפוץ

חיה (ואם היה רק חריץ היתה נכנסת לתוכו ועוברת כיון שהוא רחב, ואם היה רק את הבן חריץ היתה קופצת מעליו), דסתם מוכר חצי שדה מוכר כל צרכי שדה, (אבל היכא שמכר לו שדה שלם פשיטא שמכר את כולו, ומה יוסיף לתת לו יותר). החריץ חיצוני מהבן חריץ אך שניהם מאחורי הגדר.

יש נוחלין

מי מוריש ומי יורש, וסדר הירושה,

ומקורות דינים אלו

כתיב איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו, ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו, ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה".

באה התורה בזה ללמדנו את סדר הירושה, והיינו למי עוברים הנכסים לאחר מותו, וחז"ל דרשו מפסוקים אלו (וכן מפסוקים נוספים) את כל סדר הירושה, שעיקרה הוא שהבן (או צאצאיו) יורש ראשון, ואם אין בן יורשת הבת, ואם אין גם בת יורש האב (ואע"פ שבפסוק כתוב שאחרי האחים יורשים אחי האב, מדכתיב "לשארו הקרוב" לומדים שהאב יורש את בנו, ומ"הקרוב" לומדים שהקרוב יותר קודם. או לומדים דין זה מ"והעברתם", והיינו שנחלה עוברת מן האב רק כשיש בת, ולא לאחים), ואם אין גם אב יורשים אחי האב, ואם אין גם אחים לרב יורש הסבא, וכו' וכו' על זה הדרך עולים לאביו של הסבא ואח"כ לצאצאיו וכו'. כמו כן דרשו חז"ל מפסוקים אלו את הדין שמשפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת האם, והיינו שקרובים מהאמא אינם יורשים, וכן את הדין שהבעל יורש את אשתו, וכן שאר דיני ירושה, וכדלהלן.

ק"ח. נוחלין ומנחילים- אב את הבנים, והבנים

את האב, והאחים מן האב, אם קרוביהם מתו הם יורשים מהם, ואם הם מתו קרובים אלו יורשים אותם. וכל מי שנאמר עליו שהוא יורש, היינו כשאין מי שקרוב יותר. ואב יורש את בניו רק כשאין לבניו זרע. ואחים מן האב יורשים את אחיהם רק כשאין לאח המת לא בנים ולא אבא. ואחים רק מן האם אינם יורשים, דמשפחת אב קרויה משפחה.

התנא הקדים ירושת האב מבניו לירושת הבנים מאביהם, אע"פ שירושת האב מבניו זה פורענות, ואע"פ שהתורה התחילה מירושת הבן את האב, משום שדבר שנלמד מדרשה חביב לתנא.

נוחלין ולא מנחילים- האיש את אמו ואשתו, ובני אחריות. אבל האם אינה יורשת את בנה, אלא קרובי האב, דמשפחת אב אינה קרויה משפחה. אמנם אם היא קרובה מצד משפחת אביו, ואין מי שקרוב יותר, היא יורשת אותו, ואם היא לא בחיים קרובה יורשים אותה, כיון שירושה זו היא מכח קורבת אביו ולא מכח היותה אמו. והאיש יורש את אחות אמו, שהרי הוא יורש את אמו, אבל היא לא יורשת אותו, דמשפחת אב אינה קרויה משפחה, ועוד שהרי אמו לא יורשתו אלא קרובי אביו. ומיירי באחריות מן האב, אבל אחות אמו מן האם יורשים אותה קרובה מן האב. לישנא אחרינא 'ובני אחות', והיינו שאדם מוריש לבן אחותו, שהרי אחותו יורשת אותו ובניה באים מכוחה, אבל הוא לא יכול לרשת את בן אחותו, שהרי אחותו לא יורשת את בניה אלא קרובי האב, דמשפחת אב יורשת ולא משפחת אב.

מנחילים ולא נוחלין- האשה את בניה ובעלה, ואחי האם.

לא מנחילים ולא נוחלין- האחים מן האם.

ק"ח: המקור שהאב יורש את בנו אחרי בני

המת ולפני האחים-

כתיב "ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב" "שארו" זה האב של המת, דכתיב "שאר אביך היא", מכאן שהאב יורש את בנו לפעמים.

הגמרא שואלת שנאמר שהאב קודם לבן וגם לאח.

והגמרא מתרצת דמכתיב "הקרוב" לומדים שהקרוב יותר קודם, והבן קרוב יותר שהרי קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה, אבל האב לא מצינו כלל שהוא קם תחת בנו.

ומה שלא מרבים מ"הקרוב" את האחים שיקדמו אף לבן, משום שבן קם תחת אביו ליעוד, והיינו שאם ראובן קנה אמה עבריה, יכול ליעדה לו או לבנו מכסף קנייתה שנתן לאביה, אע"פ שכבר עבר זמן והמעות ניתנו להוצאה, ואומר לה הרי את מיועדת לי, אבל לאדם אחר ואפילו לאחיו אינו יכול ליעדה, אלא צריך שיקדשנה קידושין גמורים. ואף שאח קם תחת אחיו ליבום אבל הבן אינו מייבם את אמו, מ"מ אין יבום אלא במקום שאין בן ונמצא שאפילו לגבי יבום הבן קם תחת אביו יותר מהאח, שהרי פוטר אותה ממנו, (ומכח סברא זו אנו למדים שגם בשדה אחוזה בן קם תחת אביו ולא אח תחת אחיו, שאם הבן פדה את שדה אחוזה אביו השדה חזרת לאב ביובל, אבל אם פדאה אחר ואפילו אחיו היא יוצאת לכהנים ביובל, וכן לומדים מיעוד שבעבד עברי הבן קם תחת אביו ליורשו, ולא האח).

והא דכתיב "והעברתם" היינו שרק ירושת הבת מעבירה נחלה משבט לשבט, כיון שיורשים אותה בנה או בעלה. (ק"ט:).

והא דאמרינן ש"שארו" זה האב ולא האם, אף שכמו שכתוב "שאר אביך היא" כתוב גם "שאר אמך היא" ונילף מהאב שבין אביו בין אמו יורשים אותו, משום דהמשך הפסוק הוא "ממשפחתו", ורק משפחת האב קרויה משפחה, כדכתיב "למשפחותם לבית אבותם", והא דכתיב במעשה של פסל מיכה "ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי", אין הכונה שהוא בן לוי ומשפחתו מאמו היא מיהודה, אלא היה בן גרשם בן משה, ותלאו הכתוב ביהודה לפי שעשה מעשים כמנשה בן חזקיה מלך יהודה שהגיע מיהודה ועבד ע"ז, וכמו שקראו הכתוב "יהונתן בן גרשם בן מנשה" למרות שגרשם היה בן משה ולא בן מנשה ולכן הנ' של מנשה תלויה. (שם).

ק"ט. ומה שלא מרבים מ"שארו" שהאב יקדם

לבת שהרי הבת לא קמה תחת אביה לכלום, משא"כ בנו ואחיו, ונמעט מ"הקרוב" שהבן קודם לאב, משום שכמו שלענין יבום בן ובת שווים דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, והיינו שגם הבת פוטר את האחים מן היבום, אבל אבי הבן אינו פוטר את אשת בנו מן היבום, ונמצא שהבת קמה תחת אביה יותר מאבי המת ואחי המת, ה"ה לגבי ירושה שניהם קודמים לאב.

ומה שלא מרבים מ"שארו" שהאב קודם לאחי האב של מת, ולא לאחים של המת, שהרי האחים קרובים למת יותר מאביו, שהרי הם קמים תחתיו ליבום, והאב אינו קם תחתיו לכלום, ונמעט מ"הקרוב" שאחי המת קודמים לאב, משום דאחי האב יורשים את בן אחיהם מכח האב, וא"כ לא יתכן שירשו לפני האב, ואע"פ ש"שארו" שמרבה את האב כתוב אחרי ירושת אחי האב, הפסוקים לא נכתבו לפי סדר הירושה, ולא דקדק הכתוב בסדר משום שסמך על מה שכתוב שקרוב קרוב קודם, וממילא מעצמן תסדר אותם

מקור נוסף שהאב קודם לאחים - כתיב "איש כי ימות וכן אין לו, והעברתם", ללמד שמעבירים נחלה מקרוב אחד שהוא קיים כדי לתת לקרוב אחר, והיינו שהעברת הנחלה מהאב אינה אלא לבת ולא לאחים.

ק"ט: ואין לומר שכוונת הפסוק להעביר את הנחלה מהאחים לבנות, אבל האב עצמו קודם לבת, דא"כ א"צ לכתוב "והעברתם", דנתנית הנחלה לבת ולא לאחים אינה העברה, מפני שהבת קרובה למת יותר מהאחים שהרי היא יוצאת יריכו. ומ"שאר"ו לומדים שהבעל יורש את אשתו, ד"שאר"ו זו אשתו כדכתיב "והיו לבשר אחד", וכתיב "שאר"ה כסותה ועונתה לא יגרע", וקסבר גורעין ומוסיפין ודורשין, וקרי ביה ונתתם את נחלת שארו לו, ויליף לה מדכתיב "וירש אותה" בלשון נקיבה.

תולין הקלקלה במקולקל, דכתיב "ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני" תלאו הכתוב במנשה אע"פ שגרשם היה בן משה משום שתולין הקלקלה במקולקל, וכן מבואר מדכתיב על אדוניה בן חגית "ואותו ילדה אחרי אבשלום", אע"פ שאמו של אבשלום היתה מעכה ולא חגית, מפני שעשה מעשים כאבשלום שמרד במלכות, ותולין הקלקלה במקולקל.

לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא את בת יתרו יצא ממנו יהונתן, ואילו אהרן שנשא את בת עמינדב יצא ממנו פנחס, ואמנם פנחס היה גם מזרע יתרו, דכתיב "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל", והכונה שהיו אם אמו ואם אביו אחד מזרע יוסף שפטפט התריס ונחלם ביצרו, ואחד מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז, ולהכי כתיב פוטיאל עם י', אי נמי מדכתיב "מבנות פוטיאל" ולא מבת פוטיאל, דמשמע שהיה משתי בנות של פטפט ופיטום, ללמד שהיה מזרע שניהם שפטפט ופיטם, ואמנם הועיל לו שנדבק בטובים והיינו בבת עמינדב, יותר ממה שהזיק לו שנדבק ביתרו, מפני שפנחס היה דור אחד רחוק מיתרו יותר מיהונתן.

ק"י. הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, דכתיב "אחות נחשון" שלקחה בגלל שהיתה אחות נחשון שהיה נשיא של שבט יהודה, ותנא רוב בנים דומים לאחי האם.

יהונתן ופסל מיכה - כתיב "ויאמרו לו מי הביאך הלוט, ומה אתה עושה בזה, ומה לך פה", והיינו שטענו לו שהוא בא ממשה שכתוב בו "אל תקרב הלוט" ו"מה זה בידך" ו"אתה פה עמוד עימד", וכיצד תיעשה כהן לעבודה זרה. והוא ענה להם שקיבל ממשה שלעולם ישכיר אדם עצמו לע"ז ואל יצטרך לבריות, (וכוונת משה היתה לעבודה הזרה למי שעוסק בה, שהוא חשוב והמלאכה בזיה ומכוערה, אבל אין בה איסור, וכמו שאמר רב שעדיף להשתכר מפשיטת נבילה בשוק להשתכר בה ולא להצטרך לבריות, ולא לומר שהוא גברא רבא וזילא ביה מילתא, ואין בזה משום חילול השם כלל, ולא קריין ביה "ומשניאי אהבו מות", דדרשין ליה בת"ח שיש רבב על בגדו, אבל לעשות מלאכה להתפרנס אין בזה גנאי), ולבסוף כשראה דוד שהמומן חביב עליו ביותר מינהו על האוצרות, דכתיב "ושבאל בן גרשם בן מנשה נגיד על האוצרות" ולא היו לגרשם עוד בנים,

דכתיב בדברי הימים "ובני גרשם שבואל הראש", ונקרא שבאל על שם ששב לקל בכל ליבו כשהיה לו ממון הרבה. והא דכתיב "ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ", ואמרינן בסדר עולם דהיינו עד יום שגלה מטה דן ופסלו של מיכה עמו, איתא בירושלמי שכשמת דוד עמד שלמה והחליף את כל השרים כולל אותו, ואז חזר לקלולו הראשון, וקפריץ בירושלמי כיצד יתכן שהיה כהן לע"ז והארץ ימים, ומשני שלא האמין בה באמת, וכשהיו באים להקריב לפסל היה שואל את המביא מה היא מועילה לך, היא לא אוכלת ולא שותה לא מטיבה ולא מריעה, ושאלו המביא א"כ מה יעשה, וענה לו שיביא לו קערה סולת ועשר ביצים והוא יפייס אותה, וכשהיה הולך היה אוכל את זה בעצמו, וכששאלוהו למה הוא עושה כך, ענה שעושה כך בשביל פרנסתו.

המקור שהבן קודם לבת-

כתיב "ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו" מכאן שאם יש לו בן הוא קודם לבת, ואמנם הבנות נוטלות עישור נכסים מתקנת חכמים.

ואין לומר שכוונת הפסוק שאם יש בן ובת אף אחד מהם לא יורש, דא"כ מי יירש, וכי מושל העיר יירש. ואין לומר שכוונת הפסוק שאם אין בן תירש רק הבת, אבל אם יש בן שניהם יירשו יחד, דא"כ למה צריך הפסוק לומר שאם אין בן הבת יורשת, והרי זה פשוט שאם יש רק יורש אחד הוא יורש את הכל, וא"כ ה"ה בת, שהרי לפ"ז בן ובת שוים לענין ירושה.

ק"י: ולא איצטרין קרא לומר שבת שייכת בירושה (לרבותיו של הרשב"ם הכונה כשאין בן, ולרשב"ם הכונה גם כשיש בן), דהא כתיב "וכל בת יורשת נחלה".

וא"א ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן" ומשמע שאם היה לו בן לא היו תובעות נחלה שהרי לא נגרע שם אביהם, ד"ל שכך אמרו בנות צלפחד שהן סבורות, אך אח"כ נתחדשה ההלכה שבן ובת יורשים יחד ולא כפי שהיו סבורות.

ואין ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "הקרוב אליו" מכאן שקרוב קרוב קודם כדרשין "העולה" - עולה ראשונה, וכן "הירך" - המיומנת שבירך, דאין לנו מקור שבן נחשב יותר קרוב, דמה שבן קם תחת אביו ליעוד זה לא שייך במציאות בבת, ומה שבן קם תחת אביו בשדה אחוזה, אין יודעים דין זה אלא מסברת כלום יש יבום אלא במקום שאין בן וסברא זו שייכת גם בבת. ומה שממעטים בת משדה אחוזה ומחשיבים אותה כ'אחר' לגבי בן, זה רק אחרי שלגבי ירושה למדנו שבן קודם לבת.

עוד אפשר ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם" - בניכם ולא בנותיכם כשיש בן, ואמנם הא דכתיב "למען ירבו ימיכם וימי בניכם" זה כולל גם בנות, דברכה שאני שבא לברך את כל ישראל, ומסברא כוונתו גם לבנות, דאין ברכה לחצאין, ולהכי לא איצטרין למכתב זרעכם, אבל לגבי ירושה אם בת היתה יורשת כשיש בן היה צריך לכתוב זרעכם.

ירושה באחים - אחים מן האב יורשים זה מזה, אבל לא אחים מהאם, דכתיב "ממשפחתו וירש" ורק משפחת האב קרויה משפחה, ומה שאמר רבה שלומדים אחוה אחוה אחוה מבני יעקב דכתיב בהו "שנים עשר עבדיך אחים אנתנו בני איש אחד" וגו', ובני איש אחד מיותר לדרוש שסתם אחים היינו מן האב, ושם היו אחים מהאב ולא מהאם, ולמה צריך גז"ש לירושה, והרי בירושה כתוב "ממשפחתו" ואחים מן האם אינם ממשפחתו, היינו

לענין יבום שאח מאב מייבם ולא אח מאם.

ק"א. המקור לירושת בן את אמו - כתיב "וכל בת יורשת נחלה ממטות", מכאן שבת יורשת את אמה, דאל"כ לא שייך שתירש שתי מטות. ולומדים בן מבת מק"ו, שהרי כח בן חזק משל בת בנכסי האב, וממילא יודעים ג"כ שיפה כח הבן מכח הבת גם בנכסי האם. וי"א שבן שוה לבת בנכסי האם, דאמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנדון. ות"ק סובר שאף שדיו דאורייתא (מדכתיב ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים" וק"ו לשכינה, ומ"מ דיה להכלם ג"כ ז' ימים ולא י"ד יום), שאני הכא שהוקשה האם לאב מדכתיב "ממטות".

הגמ' מביאה שהיו שרצו לפסוק הלכה שבן שוה לבת בנכסי האם, ודעת רב ושמואל שהבן קודם לבת.

רב ינאי אמר שבגדו של רבי יהודה נשיאה שיעורו לענין טומאה כשק - בגד עבה וגרוע שהוא מקבל טומאה בד' על ד' טפחים, ולא בג' על ג' כשאר בגד.

ק"א: בכור אינו יורש פי שניים בנכסי האם

אע"ג דהוקשו דכתיב "מטות", דכתיב "בכל אשר ימצא לך" - לו ולא לה, ולא דווקא בבחור שנשא אלמנה שהיו לה בנים מאיש אחר דהוי ראשית אונו ולא ראשית אונה, אלא אפי' בחור שנשא בתולה אין הבכור יורש פי שניים, דכתיב "ראשית אונו" ולא כתיב ראשית אונו ולא אונה וממילא אפילו בבתולה שהוא ראשית אונה לא נוטל חלק בכורה, וכיון דהוי מצי למיכתב ראשית אונו לומדים ג"כ שהבא אחר נפלים (שנולדו מתים, או בני ח' חיים) נוטל פי שניים כיון שנחלה תלויה בראשון שליבו דוה עליו אם ימות, שזה הבן קיימא הראשון שנולד, אבל אינו בכור לכהן, דבפטר רחם תלה רחמנא וזה לא פטר את הרחם, ואין לומר דאירי באלמון שנשא בתולה, אבל בבחור שנשא בתולה דהוי ראשית אונו וראשית אונה נוטל פי שניים בירושת אימו מיגו שנוטל פי שניים בירושת אביו, דכתיב "לו משפט הבכורה" - אין בכורה אלא בירושת איש (דדריש "לו" לגבי האב המוריש) ולא בירושת אשה, שבירושת אשה אין כלל דין בכורה.

ירושת הבעל וירושת האשה

ומקורותיהם

בעל יורש את אשתו דכתיב "ונתתם את נחלתו לשארו" - שארו זו אשתו דכתיב "והיו לבשר אחד". והבעל יורש אפילו היכא דאיכא בן, שהרי הבעל אינו קרוב לה כשאר קרובים שלה ממשפחתה, ואפי"ה הוא יורשה, ובהכרח התורה באה להקדימו לכל הקרובים שלה.

האשה אינה יורשת את בעלה אף שכך המשמעות הפשוטה של הפסוק "ונתתם את נחלתו לשארו" והיינו שאם ימות נתן את נחלתו לאשתו, דכתיב "וירש אותה" ולא כתיב וירש דמשמע ששניהם יורשים זה את זה, דקרי ביה ונתתם את נחלתו לשארו, שהיא יורשת אותו, וקרי ביה נמי שארו וירש, שהוא יורש אותה, כתב רחמנא אותה לומר הוא יורש אותה והיא אינה יורשת אותו. הגמרא שואלת שבפסוק לא משמע שהכונה שהוא יורש אותה. אביי מתרץ שדורשים את הפסוק "ונתתם את נחלתו לקרוב אליו (דקרוב קרוב קודם, ועוד דין-), שארו וירש אותה", ורבא מקשה 'סכינא חריפא מספקא קראי', דשאר כתוב לפני הקרוב, ולכן מבאר

רבה שדורשים "ונתתם את נחלת שארו לוי" דקסבר גורעין ומוסיפין ודורשין, וגורעין ו' מנחלתו ול' מלשאריו, ועושים מהם תיבת לו, ואין הכונה גורעין ומוסיפין ממש, דא"כ קשה על רבא מה שהקשה לאביי, אלא פשטיה דקרא איכא לפרש הכי, ונתתם את נחלתו – תתנוה לאיש שהיא תהיה נחלתו והיינו למי שאשה זו היא שארו. אי נמי לא חשיב פיסוק קראי אלא בהקדמת תיבות שלימות ולא בשינוי אותיות.

ק"ב. ולתנא דבי רבי ישמעאל לומדים מדכתיב "וכל בת יורשת נחלה וכו' לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה", והיינו מפני שע"י שהבעל יורשה יש הסבת נחלה אם הבעל יהיה משבט אחר, ואם תאמר דע"י הבן איירי, הא כתיב "ולא תסוב נחלה לבני ישראל" וגו', ובהכרח מיירי בהסבת הבעל, שהוא יורש את אשתו. ואם תאמר דקרא לעבור עליו בלאו ועשה ושניהם מדברים בהסבת הבן, ואשמועינן קרא שיש מלקות אם תינשא לשבט אחר, הא כתיב "ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר", וכי תימא לעבור עליו בשני לאוין ועשה, הא כתיב "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו" ומשמע שלא היתה של אלעזר, ואיך היה לפנחס קרקע שלא היה של אלעזר אם לא שירש את אשתו, וכי תימא שאלעזר נשא אשה ומתה בחייו ופנחס ירש אותה דאין הבעל יורש את אשתו אלא בנה יורשה, ואתא לאשמועינן שהבן יורש את אמו, הא כתיב "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו (ליאיר) עשרים ושלוש ערים", ומנין היה ליאיר מה שלא היה לשגוב, וכי תימא שירשם מאמו, אבל בעל אינו יורש את אשתו, דהבן קרוב לאמו יותר מהבעל לאשתו, א"כ תרי קראי למה לי לאשמועינן שהבן יורש את אמו כמו הבת. ואף ש"ל שיאיר קנה את הקרקע והפסוק בא להשמיענו את עושרו, כדמצינו בהרבה מקומות בכתובים, וסיפור דברים בעלמא הוא, אין לומר שפנחס קנה את השדה, דא"כ תחזור לבעליה ביובל ונמצא צדיק קבור בשדה שאינה שלו, אך י"ל שנפלה לו משדה חרמים, דכתיב "כל חרם בישראל לך יהיה", אי נמי ההוא דכתיב "והיה השדה בצאתו ביובל קודש לד' כשדה החרם" שמתחלק לכהנים, ואלעזר נטל חלקו בחרמים אלו, ופנחס קיבל גבעה זו בחלקו.

הסבת נחלה ע"י אשה ובת- אביי שואל מה מועיל שבת יורשת נחלה תינשא לאחד ממשפחת מטה אביה והרי היא מסיבה את נחלת אימה לשבט אביה. והגמ' אומרת ד"ל דשאני נחלת האם שהיא כבר הוסבה כשהבת ירשה אותה, שהרי אבי הבת הוא משבט אחר, והיא מתייחסת למטה אביה, ואף בלא שתינשא כבר הוסבה הנחלה, ואם תינשא לאחד משבטו של אביה שפיר דמי, ורק על נחלת מטה אביה הקפידה התורה שלא להסיבה למטה אחר, או דנימא שגם על נחלת אימה הקפידה התורה שלא להסיבה לגמרי. והגמ' רוצה להביא ראיה לסברת שכבר הוסבה ממה שהיא צריכה להנשא למשפחת אביה אע"פ שבזה היא מסיבה את נחלת אימה, והגמ' אומרת ד"ל שהיא צריכה להנשא לאחד שאביו משבטו של אביה ואמו משבטה של אימה, שבזה אין הסבת נחלה, דמה שהיא יורשת מאביה נשאר אצל שבט אביה כשבעלה יירש אותה, ואף שאמו של בעלה משבט אחר, לא הקפידה תורה על כך, שהרי מותר לאיש לישא אשה משבט אחר אף שבנו יירשנו ואמו משבט אחר, ועל מה שירשה מאימה ועובר לשבט הבעל או הבן לא הקפידה תורה, מפני שהם שייכים במקצת לאותו השבט מצד אימם. והא דלא כתיב בקרא הכי, כדי שלא תאמר שתנישא לאחד שאביו משבט אימה ואמו משבט אביה.

ק"ב: הגמ' מביאה ברייתות שמבואר בהם לא כמו

שאמרנו ששני הפסוקים מדברים על הסבת הבן, אלא מבואר בברייתות דהא דכתיב "ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה למטה אחר" איירי ע"י ירושת הבן, והא דכתיב "ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר" איירי ע"י ירושת הבעל, דכתיב "ידבקו" ואין לשון דבק אלא באיש ואשתו, דכתיב "ודבק באשתו", אי נמי כתיב הכא למטה אחר, ובן לא נחשב אחר דיוורש כרעיה דאימיה הוא. לרשב"ם אין חילוק בין הברייתות היכן דורשים הסבת הבן ומהיכן דורשים הסבת הבעל, וכל החילוק הוא מה הסיבה שדורשים כך.

ק"ג. בעל אינו נוטל בראוי כבמוחזק והיינו שאם האשה מתה ואח"כ מת אביה, שאם היתה האשה חיה היא היתה יורשת והוא היה יורש אותה, ועכשיו שמתה קרוביה מצד האב או בנה יירשנה, שהבן יורש את זקנו דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, וכדכתיב "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד", ועוד כתיב "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו", ומהיכן היתה להם נחלה שלא היתה לאביהם, בהכרח שירשו את אימם, ולא ירשה אביהם למרות שבדרך כלל הבעל יורש את אשתו ולא הבן, לפי שהנכסים היו ראויים ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק. וא"א ללמוד רק מיאיר, דשמא שם ירש את אשתו, אבל פנחס לא ירש את אשתו, דכתיב "בנו" ללמד שירושה זו היתה ראויה לאביו וירשה בנו.

ק"ג: בן קודם לבת בין בירושת אביהם ובין בשאר ירושות, דכתיב "וירש", מקיש ירושה שניה וירושת האחים, וכן עשירית, לירושה ראשונה - ירושת הבנים, דכתיב בהו "ואם אין לו בת" ואם אין לו אחים" וכולם מתחילים בו' המוסיף על ענין ראשון, ללמד שבכולם הבן קודם לבת.

ירושה בלילה- איתא בברייתא שמדכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו" ולא כתיב בהנחילו לומדים שמפילים נחלות ביום ולא בלילה, וכיון שמי שמת בלילה שייכים בו דיני ירושה, כוונת הברייתא שאין דינים דיני נחלות בלילה כמו בשאר דיני ממונות, דכתיב "והיתה לבני ישראל לחוקת משפט" ללמד שיש לכל פרשת נחלות דין משפט שצריך ג' וביום, דלא נימא שחלוקת ירושה היא כחלוקת שותפין דלא חשיב דין, ואף דכתיב "ושפטו את העם בכל עת" היינו שהגמור דין יכול להיות בלילה, אבל תחילת הדין ביני ממונות אינו אלא ביום דכתיב "ביום הנחילו".

וכן היכא שהוא חולה ורוצה לחלק את ממונו ובאו שלשה לבקרו דבעינן בירושה שיהיו ג' כמו בשאר דיני ממונות, יכולים או לכתוב את דבריו איך הוא רוצה לחלק את נכסיו, או לעשות דין אם לא כתבו (דאם כתבו נעשו עדים ואין עד נעשה דין), ודינים ואומרים שפלוני יטול חלק זה ופלוני חלק אחר, שדמיהם מכוונים בשוה, וכתבים פסק דין שלא יוכלו לערער, ואף שאין מי שמעיד בפניהם, הא אמרינן לא תהא שמיעה גדולה מראיה, והם רואים איך הוא רוצה לחלק את נכסיו, והודאת בעל דין כמאה עדים דמי, (ומיירי במתנת שכיב מרע במקצת וכשעשו קנין, אבל בלא קנין כיון שיכול לחזור בו אין עושים דין, ואם דנו אין דיניהם דין), ואם זה בלילה אין יכולים לעשות דין אלא לכתוב, ואף ביום אין יכולים להיות דינים ע"פ מה שראו בלילה, דבלילה הוו עדים על דברי השכיב מרע, וזה לא נחשב שהשכיב מרע העיד בפני בית דין, דבלילה אינם נחשבים בית דין, ואין עד נעשה דין בעדות עצמו א"כ עדים אחרים מעידים בפניו, ונראה שזה גזירת הכתוב דכתיב "ועמדו שני האנשים" והיינו עדים, "לפני ד' " והיינו דינים. אבל ביום א"צ עדות, דלא תהא שמיעה גדולה מראיה, וכן שניים אינם עושים דין אלא כותבים.

וכתב הרשב"ם דכל זה דווקא בבאו לבקרו, אבל אם באו להעיד הרי הם עדים, ואין עד נעשה דין, כדאיתא במכות (ו). ששואלים אותם אם באו לראות או להעיד, ונפקא מיניה אם יש שם דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול שעדותם בטילה, והא דתנן בראש השנה שאם שלשה ראו את המולד, יעידו שניים מהם ויביאו ב' דינים אחרים, מיירי שלא באו מתחילה בשביל להעיד, דאם באו בשביל להעיד אין השלישי יכול להיות דין, וא"צ ששכיב מרע לומר להם 'אתם עידי'.

שיטת הרשב"ם שבית דין שהעידו בפניהם בלילה, יכולים לדון ביום על פי עדות זו.

ק"ד. עד מתי אדם יכול לחזור בו מקנין - לרבה אדם יכול לחזור בו מקנין שעשה במתנת בריא או במתנת שכיב מרע במקצת, כל זמן שיושבים, דלא גמר ומקני מיד אלא לדעת שיוכל להוסיף תנאים או לחזור בו מיד אם ירצה. ולרב יוסף יכול לחזור בו בזמן שעסוקים באותו ענין. ואין להוכיח כדברי רב יוסף ממה שאמר רב יהודה שחולה שחילק נכסיו ושמעוהו שלשה יכולים לכתוב את דבריו או לדון, ומשמע שעדיין הם יושבים, ד"ל דאיירי שקמו וחזרו לשבת, שהרי גם לרב יוסף צריך להעמיד כשאנים עסוקים באותו ענין.

ק"ד: הלכה כרב יוסף בשדה שאין אחד האחים יכול לתבוע חלקו בירושה בסמוך לשדהו, ענין כנ"ל בסוגין שיכול לחזור בו ממתנה כל זמן שעסוקין באותו ענין, ומחצה שהאומר לאשתו נכסי לך ולבניך, האשה מקבלת חצי מהנכסים, ובחצי השני מתחלקים הבנים.

ירושת אם ובנה

האם האם יורשת את בנה- שיטת רבי יהודה בן ר"ש שאשה יורשת את בנה ודבר זה יש ללמוד מן התורה, דהוקש מטה האם למטה הרב דכתיב "ממטות", וה"ה שהאם יורשת את בתה, אמנם אם האב חי הוא קודם, דאהני מה שמשפחת האב קרויה משפחה להקדים שאר האב לשאר האם. ושיטת תנא דמתני' שאין האם יורשת את בנה, ואף דדריש "ממטות" לענין שבן קודם לבת בנכסי האם, לומדים מדכתיב "וכל בת יורשת נחלה" שהיא יורשת ואינה מורישת. ורבי זכריה בן הקצב ולא דריש "ממטות" כלל, ולדבריו אין האם יורשת את בנה.

ירושת הבן את אמו- לתנא דמתני' האיש יורש את אמו, אבל אין יורש אותה כשהוא בקבר ואמו מתה אחריו להנחיל לאחים מן האב אלא יורשי אביה יורשים אותה, וסברא הוא דכיון שהוא מת לפניו פקע כוחו בירושת אמו, כמו שבעל אינו יורש את אשתו כשהיא בקבר אלא בנה או בתה יורשים אותה, וכן סובר תנא דמתני' שבן קודם לבת בירושת אמו. ולרבי זכריה בן הקצב בן ובת שוים בירושת האם.

סדר הירושה

כתב הרמב"ם (פירוש המשנה כאן) 'זכור בסדר הנחלות שלשה כללים: הראשון, אם מת האדם הרי הקודם לירושה בניו, ואם נעדרו הבנים חוזרות הירושה לאב. והכלל השני שכל הראוי לירש אם היה הוא מצוי הרי זה יורש הוא עצמו, ואם כבר מת נחפש את יורשיו ונניח כאלו זה הראוי לירש הוא שמת. והכלל השלישי שהזכרים קודמין לנקבות אם היתה קרבתם למת שוה. ושלשת הכללים האלו הם יסוד הדבר בידיעת מי יורש ומי אינו יורש'.

קט"ו. בן קודם לבת דכתיב "איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו".

יוצאי יריכו של בן אפילו עד אלף דורות קודמים לבת, דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו אם אין לו בן בכלל, וכיון דאיכא יוצאי יריכו נמצא שיש לו, דעובר ירך אמו, וי' יתירא קדריש, דהוה מצי למיכתב אן בלי י', כמו "מאן בלעם".

בת קודמת לאחים.

יוצאי יריכה של בת כגון בת הבת או בן הבת או בת בן הבת קודמין לאחים, דכתיב "ואם אין לו בת" עיין עליו.

אחים קודמים לאחי האב, ואם יש להם אחות הם קודמים לאחות, והאחות ויצאי יריכה קודמים לאחי האב.

יוצאי יריכן של אחים קודמים לאחי האב.

זה הכלל כל הקודם בנחלה ומת יוצאי יריכו קודמים שהם עומדים במקומו לירש אותה נחלה, ולא שאר קרובי המת אע"פ שהם קרובים יותר, והאב קודם לירש את בנו או בתו שמתו לכל יוצאי יריכו והיינו אחי המת, אבל יוצאי יריכו של מת קודמים לאב.

קט"ו: אם לא הניח צאצאים הנחלה ממשמשת והולכת עד ראובן בן יעקב או עד אותו שבט שהוא מצאצאיו, דכי היכי דאמרינן עיין עליו למטה, הכי נמי אמרינן עיין עליו למעלה, שאם כלה זרעו לגמרי העבירה לירושי האב למעלה, וכל זמן שהנחלה עולה דור אחד למעלה ואין לאותו יורש שום צאצאים, הנחלה עולה עוד דור למעלה, וכן הלאה עד ראובן, ולא נותנים את הירושה לקרובי האם. ולא אמרינן שהנחלה ממשמשת עד יעקב, דגמירי דלא כלה שבטא, דכתיב "כי אני ד' לא שניתי, ואתם בני יעקב לא כליתם".

בת הבן קודמת לבת המת, אפילו אם נשיא שבישראל אומר אחרת, ואמרו אפילו נשיא שבישראל כדי לחזק את הדבר. וי"מ שכוונת הגמרא לחדש שאפילו אם שכיב מרע אמר שבת המת קודמת לבת הבן, אין שומעין לו, אפילו לרבי יוחנן בן ברוקה דס"ל שאם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים, ואין שומעין לו משום דדומה שהיא באה מכח ירושה בלא צוואה, וכדברי הצדוקים, ולכן אמרו חכמים שאין שומעין לו. והרשב"ם דוחה דברים אלו, דגם לרבי יוחנן בן ברוקה אפשר להביר ירושה למי שבלאו הכי היה יורש קצת, אבל בת במקום בת הבן אינה יורשת כלום.

טענת הצדוקים ותשובת החכמים- הצדוקים היו אומרים בתחילה ששתיהן יורשות יחד, (אמנם הם הודו שאין הבת יורשת עם בן הבן), ולא היה להם מקור לזה, מלבד זקן אחד שפטפט ואמר שאם בת הבן יורשת, כ"ש שבת המת הבאה מכח המת עצמו תירש, וענה לו רבי יוחנן דכתיב "אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה" ומאידיך כתיב "ואלה בני צבעון ואיה וענה", ובהכרח שבא צבעון על אמו והוליד את ענה ונמצא שענה הוא בנו ואחיו של צבעון, (דאין לומר דתרי ענה הוון, דכתיב "הוא ענה"), ונמצא שהיה בן בנו של שעיר, ומדכתיב "בני שעיר החורי יושבי הארץ" מבואר שירש את ארץ שעיר אבי אביו, ומבואר דבני בנים הרי הם כבנים לנחלה, וה"ה לבת הבן, וממילא הבת לא יורשת עם בת הבן.

ואמר לו הזקן בכך אתה פוטרני שהרי גם אני מודה שכן הבן יורש אפילו במקום בת, אבל בת הבן לא.

קט"ז: ואמר לו רבי יוחנן שיש פירכא על הק"ו ומעיקרא לא רצה לגלות לו, משום שאסור לגלות להם טעמי תורה, שבת בנו יפה כוחה במקום האחים כדמצינו שבנות צלפחד ירשו בנכסי חפר אבי אביהן עם בני חפר, דכתיב "נתון נתן להם נחלה בתוך אחי אביהן, אבל בתו הורע כוחה במקום אחים שאינה יורשת נכסי אביה עם אחיה, וה"ה שאינה יורשת עם בת אחיה, וכדמצינו שבנות חפר לא נטלו נכסי חפר במקום בנות צלפחד, ומבואר שבת

הבן קודמת לבת, ונצחום בכ"ד טבת ועשאוהו יום טוב.

צדוק ובייתוס היו תלמידי אנטיגנוס איש סוכו, ולימדו לתלמידיהם מה שקיבלו מאנטיגנוס 'אל תהיו כעבדים המשמשים וכו' אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, וטעו התלמידים בכך, שהיו סבורים שהכונה שאין שכר על קיום המצוות, ואמרו שכמו שאין בזה ממש כך אין ממש בכל דברי חכמים, וטעו ופקרו בדברי חכמים, ונקראו צדוקים על שם צדוק ובייתוסים על שם בייתוס.

תיקנו חכמים שבשבת בנימין אין בת הבן יורשת עם האחים אלא האחים יורשים כל נכסי האב, גם מה שהיה ראוי לאחיהם המת שיש לו בת, מפני שבמעשה פילגש בגבעה מתו כל שבט בנימין כולל הנשים, נשארו משבט בנימין שש מאות איש שלא היה להם נשים משבט בנימין לישא אותן, ונשאו ארבע מאות מבנות יבש גלעד ומאתים שחטפו מבנות שילה, ואם תעבור הנחלה לבת הבן שתינשא לבני שבט אחר יפסיד השבט נחלה גדולה, והפקר בית דין הפקר, אבל אם הניח רק בנות יורשת גם בת הבת, דלא ניחא ליה למת שתיעקר הנחלה מזרעו. אי נמי היכא שיש בנות ובת הבן, יורשת בת הבן את כל הנכסים, ומסתמא היו נזהרות שלא להנשא לבני שבט אחר כדי שהנחלה לא תסוב לשבט אחר.

כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה, והא דכתיב "אשר אין חליפות למו ולא יראו אלוקים", לרביה דרבי יוחנן קאי על מי שלא מניח בן ליורשו, ולרבי"ל קאי על מי שאינו מניח תלמיד, (והיה הולך לנחם רק מי שלא הניח בן, דכתיב "בכו בכה הולך" ורבי יוחנן עצמו אמר 'דין גרמיה דעשיראה ביר' שנשארה אצלו שן של אחד מבניו שמתו ובה היה מנחם לאבלים מרי נפש, דכל שבמת טמא חוץ משיניים שיער וצפורן (אמנם בשעת חיבורם הכל טמא), ואם היה סובר שמי שלא הניח בן נקרא לא ירא אלוקים לא היה אומר זאת, דאיתא בברכות (ל"ד:) חציף מאן דמפרסם חטאיה דכתיב "אשרי נשוי פשעו כסווי חטאה").

דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה, ויואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה.

קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמישים מכות וצריך לבקש רחמים.

כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים.

אבי אביו של המת קודם בירושה לאחי אביו של המת, דכי היכי דדרשינן "בן אין לו" עיין עליו, הכי נמי אמרינן בכל הקרובים, וכתיב באב "אם אין לו אב ונתתם את נחלתו לאחיו" עיין עליו שאם יש לו בנים הם קודמים.

קט"ז: לרבא אבי האב קודם לאחי המת, ורמי בר חמא הסתפק אולי אחי המת קודמין, וכן מבואר בלשון המשנה שאחי המת קודמים.

חלוקת הארץ וחלק בנות צלפחד

לאחר שסיימה הגמרא לבאר את כללי סדר חלוקת ירושה, עוברת הגמרא לבאר את כללי חלוקת הארץ, שאף שבמציאות הארץ נתחלקה לאותו דור שנכנס לארץ, י"א שהחלקים היו לאותם אלו שיצאו ממצרים, שכולם חוץ מיהושע וכלב מתו במדבר, וצאצאיהם קיבלו את חלק אביהם מכח ירושה, וי"א שהארץ נתחלקה לבאי הארץ והחזרה הנחלה ליוצאי מצרים (עיין להלן ביאור הדברים), וכן יבואר מי לא קיבל חלק בארץ, ואלו חלקים קיבלו בנות צלפחד. ואח"כ (קכ"ב:) יבואר במה הבכור נוטל פי שנים ובמה לא, והאם האב יכול לחלק את נכסיו באופן שונה ממה

שקבעה התורה (קכ"ט), ולאחר מכן תבאר הגמרא את דיני צוואת שכיב מרע, ומתנת בריא מהיום ולאחר מיתה, ודיני האומר נכסי לך ואחריך לפלוני, ובפרק מי שמת (קל"ט:): תבאר הגמרא את הדין שתיקנו חכמים שהבנות ניזונות מהירושה, ועוד מדיני שכיב מרע.

בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה שחלקו בארץ ישראל, חלק אביהם שהיה בעצמו מיוצאי מצרים, וכן מה שירש אביהם עם אחיו מנכסי אביו חפר שגם הוא היה מיוצאי מצרים, וכן חלק בכורה בירושת חפר שאף שבכור אינו נוטל פי שנים בראוי אלא במוחזק, ארץ ישראל היתה מוחזקת ליוצאי מצרים. מתנ"י. וכן נטלו חלק נוסף במה שהיה צריך לקבל אחד מאחי צלפחד שמת, והמשנה לא הזכירה דבר זה מפני שאין בזה חידוש בדיני ירושה.

קו"ז: ומתני' כמ"ד שהארץ נתחלקה ליוצאי מצרים, והיינו שנתחלקה לבאי הארץ בתורת ירושה מאבותיהם יוצאי מצרים, ועשו חשבון כמה היה צריך לקבל כל אחד שנמנה במנין שנמנו ישראל בשנה השניה לצאתם ממצרים, ואת חלקו נטלו בניו, ומי שהיו לו עשרה בנים לא נטלו בניו אלא חלק אחד, וכרבי יאשיה שדרש ממה שכתוב במנין שנמנו ישראל בערבות מואב לפני כניסתם לארץ "לשמות מטות אבותם ינחלו" והיינו שינחלו אבותם שנמנו ביוצאי מצרים, ואלו שנמנו בערבות מואב

יירשום ויקבלו חלק אביהם, ומבואר שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים, שהרי משה אמר ליוצאי מצרים "ונתתי אותם לכם מורשה". והא דכתיב במנין שנמנו לפני כניסתם לארץ "לאלה תיחלק הארץ בנחלה" היינו כאלה שהם בני עשרים, שהרי נמנו במנין זה מגיל עשרים, ולא לטפלים שיצאו ממצרים לפני שהיו בני עשרים, שהם נטלו חלק בארץ רק בזכות מורשיהם, ואם לא היה להם שום מוריש, שלא היה להם לא אב ולא דוד ולא אח שמתו במדבר, לא נטלו חלק בארץ. ובספרי איתא מה תלמוד לומר "לאלה תיחלק הארץ" -כשרים וקדושים, לאפוקי רשעים שביוצאי מצרים כמרגלים ומתאוננים שלא היה להם חלק בארץ, ולא קיבלו אלא בזכות זקיניהם אם היו מיוצאי מצרים, וכדלקמן. והגמרא (קו"ח.) שואלת לפי דבריו מה כוונת הכתוב "לרב תרבה נחלתו" דמשמע למי שהוא רב ביציאת מצרים תרבה נחלתו, וליכא למימר שהכונה למי שהוא רב עכשיו, דלא צריך קרא להכי, דהא כתיב "לאלה תיחלק הארץ", וגם הלשון "תרבה" משמע שיש מי שנוטל חלק גדול ויש מי שנוטל חלק קטן, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ כל החלקים שוים, וליכא לאוקמי בחלקים הגדולים מחמת חזרת החלקים ליוצאי מצרים, דהא נפקא לן מ"לשמות מטות אבותם", ועוד ד"תרבה" משמע דקאי על הנטילה הראשונה לפני שחזרה לאבותיהם.

שיטת רבי יונתן שהארץ נתחלקה לבאי הארץ ונפקא מיניה שאם יצאו שני אחים ממצרים ולאחד היו עשרה בנים בבאי הארץ ולשני בן אחד, כל אחד מהי"א אלו נוטל חלק שוה, דכתיב "לאלה תיחלק הארץ בנחלה" והא דכתיב "לשמות מטות אבותם ינחלו" היינו שחלוקה זו משונה שהמתים יורשים את החיים, שאחרי שחילקו את הארץ לבאי הארץ חזרה הנחלה לאבותיהם מיוצאי מצרים (אם היו בני עשרים, דבירושת הארץ קפיד קרא אבן עשרים בין לענין באי הארץ בין לענין יוצאי מצרים), והאבות התחלקו עם האחים, ונמצא שבמקרה הנ"ל נטלו י"א באי הארץ כל אחד חלק אחד, וחזרה הנחלה לאבותיהם וחלקוה בשוה כל אחד ה' חלקים וחצי, וחזרו הבנים וחלקו בשוה, ונמצא שהבן היחיד נוטל ה' חלקים וחצי, וי' בני השני מתחלקים בה' חלקים וחצי.

קו"ז: שיטת רבי שמעון בן אלעזר שהארץ נתחלקה גם ליוצאי מצרים וגם לבאי הארץ, ולדבריו הנחלה לא חוזרת מזה לזה, ומי שהיה מיוצאי מצרים וצאצאיו היו נשים וטפלים בבאי הארץ נוטלים חלקו עם

יוצאי מצרים, ומי שהיה פחות מבן עשרים ביוצאי מצרים והוא או בניו היו בני עשרים בכניסתו לארץ נוטלים חלקם עם באי הארץ, ומי שהיה מיוצאי מצרים בן כ' ומת במדבר, ובניו היו בני עשרים מבאי הארץ נטל ב' חלקים - חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלק עצמם עם באי הארץ. ומתני' דבנות צלפחד מתוקמא שפיר אליביה, שהרי גם ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ. וי"מ דקאי במי שהיה בן שישים ביוצאי מצרים ולא מת במדבר, דלא נגזרה גזירה על אלו שהיו בני שישים, וכתב הרשב"ם דלאו מילתא היא, דהא דכתיב "לאלה תיחלק הארץ" היינו לאלו שנמנו, ובני שישים לא נמנו, אך הביא שבתוספתא מבואר שדין זה נכון.

חלק המרגלים ניתן ליהושע וכלב אע"פ שהיו למרגלים בנים, (דכתיב "ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם", ואין הכונה כפשוטו שהרי כבר נאמר "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון. קי"ח:), ובניהם של המרגלים (וכן של המתלוננים שבעדת קרח וכדלקמן) נטלו מכח אבי אביהם אם היה מיוצאי מצרים, ואבי אמותיהן אם לא היה לאמותיהם אחים, ודין זה הוא אפילו למ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ, וכגון שלא היו בני עשרים כשנכנסו לארץ וממילא לא נטלו בשביל עצמם, ולא נטלו אלא בשביל מה שהחזירו בני אבי אביהם ובני [אחי] אבי אמותיהם וחזרו והורישו לבניהם, כדילפינן מ"לשמות מטות אבותם", ואף בני המרגלים והמתלוננים שבעדת קרח ירשו זאת, דבני בנים הרי הם כבנים.

קי"ח. טענות בנות צלפחד ושבת יוסף - למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, ניחא מה טענו בנות צלפחד "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן" שאילו היה לו בן היה נוטל חלק צלפחד עם יוצאי מצרים ועכשיו לא יטלו כלום, וניחא מה טענו בני יוסף [מדוע נתת לי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ד'], שעכשיו הם היו מרובים יותר משאר שבטים ולפי החלוקה ליוצאי מצרים נטלו כפי שהיו אז ונמצא שכל אחד משבט יוסף קיבל נחלה קטנה יותר מכל אחד מבני השבטים האחרים, ולמ"ד שנתחלקה לבאי הארץ, אף שצלפחד מת וא"כ אינו מבאי הארץ, מ"מ טענת בנות צלפחד היתה לענין מה שחזרו וחלקו אחי צלפחד בנכסי חפר וחפר מוריש אותה לכל בניו, ולדבריו מה שצווחו בני יוסף על חלקם הקטן, היינו משום שהיו להם טפלים רבים יתומים שלא היו בני עשרים בכניסתם לארץ, וגם לא היה להם אב שנכנס לארץ שינחיל להם חלקו כשימות, וגם לא היה להם מוריש אחר שיצא ממצרים שירשו ממנו מה שקיבל ע"י שחזרה הנחלה ליוצאי מצרים.

אבי מוכיח שלא היו מי שלא היה לו חלק בארץ, אע"פ שזה היה יכול להיות, דלמ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לא יצא יתום ממצרים פחות מבן עשרים, ואם יצא מת במדבר אחד מקרוביו שהיה מיוצאי מצרים והוריש לו חלקו, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ כל הנכנסים לארץ ישראל פחות מגיל עשרים לא נטלו חלק בארץ אלא ע"י חזרת נחלה, ולא היה מי שלא היתה לו נחלה ע"י חזרה אף שזה היה יכול לקרות, שאל"כ היה צווח כבנות צלפחד ובני יוסף, ולמה לא מוזכר בפסוק שצווח כמו שמוזכר בבנות צלפחד ובני יוסף.

והגמ' דוחה שלא הזכיר כי לא הועילה צווחתו, ובני יוסף אע"פ שלא הועילה צווחתם, שמה שאמר להם יהושע "עלה לך היערה" וכו', אין הכונה כפשוטו שנתן להם יערות להרחיב נחלתם, דאין לו רשות ליטול מנחלת שבת אחר ולתת להם, אלא תשובת יהושע היתה שכדי להנצל מעין רעה ילכו להחביא עצמם ביערים, ואמרו לו שבבני יוסף לא שולטת עין רעה, דכתיב "בן פורת יוסף בן פורת עליו עין" - אל תיקרי עלי עין אלא עולי עין, וי"א מדכתיב "וידגו לרוב בקרב הארץ, שהם כדגים שאין העין שולטת בהם, ולכן

הוזכרה בתורה תשובת יהושע אע"פ שלא נתן להם חלק נוסף.

קי"ח: מתלוננים שבעדת קרח והיינו חמישים ומאתים איש, לא היה להם חלק בארץ והיינו שבניהם לא נטלו חלקם אע"פ שהיו המתלוננים מיוצאי מצרים, וכמאן דליתנהו דמי, ודברים אלו הם לרבי יאשיה או לרבי שמעון בן אלעזר. ובניהם נטלו בזכות אבי אביהם ואבי אמותיהם. וי"א שיהושע וכלב נטלו חלקם, ונחלקו אם מקישים מתלוננים למרגלים. ואין לומר שהכונה שיהושע וכלב נטלו חלק המתלוננים שבבני ישראל הא דכתיב "וילונו העם על משה לאמר מה נשתה", דא"כ ירשו יהושע וכלב את כל (והיינו רוב) ארץ ישראל, ואנן קיימא לן וכן איכא למילף מקראי שלא נטלו אפילו אחד מאלף מארץ ישראל.

בנות צלפחד נטלו את חלק אביהן בתוך אחי אביהן, דכתיב "נתן נתן להם", וחלק בכורה של אביהן, דכתיב "והעברת" והיינו חלק בכורה דכתיב "והעברת כל פטר רחם". והגמ' מוכיחה שבנות צלפחד נטלו גם חלק אחד או שניים מאחי אביהם, חלק אחד כדדריש רב"י מ"נתן נתן", ואם נטלו חלק נוסף זה נלמד מ"אחוזת נחלה". דהנה כתיב "ויפלו חבלי מנשה עשרה", והיינו ששה חלקים של בתי האבות אביעזר חלק אשריאל שכם חפר ושמידע, ונחלת צלפחד שהיה מיוצאי מצרים, ונחלת חפר, וחלק בכורה של צלפחד בנחלת חפר, וחלק אחיו של חפר, והיינו למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ וחזרה נחלתם למוריש והיינו חפר שהיה מיוצאי מצרים, נטלו שני חלקים של אביהם בנכסי חפר, אבל צלפחד עצמו אין לו חלק כיון שלא היה מבאי הארץ, וחזרה לא שייך בו כיון שלא היו לו בנים מבאי הארץ שיחזירו לו נחלה, ועוד שני חלקים של שני אחים שהיו לו ומתו במדבר. ובאמת אין כאן אלא ששה חלקים, דודאי כוונת הכתוב לבתי אבות של מנשה שהיו ששה, דאם הכתוב מונה טפלים הרי היו במטה מנשה יותר מעשרה, והטעם שמנו את חלק בנות צלפחד הוא כדי ללמד שנטלו חלק בכורה, דארץ ישראל מוחזקת היא אע"פ שעדיין לא נכנסו אליה וכדלהלן.

קי"ט. בני המרגלים והמתלוננים - למ"ד שהארץ נתחלקה ליוצאי מצרים קיבלו בזכות אבי אביהם או אבי אמותיהם, ולמ"ד שהארץ נתחלקה לבאי הארץ אם היו בני עשרים קיבלו בזכות עצמם, והא דתני בברייתא שנטלו רק מכח הסבא, ס"ל שלא היו בני עשרים, ומיירי בבני בניהם של המתלוננים, שהמתלוננים לא היו בני כ' ביציאת מצרים, ומתו לפני כניסתם לארץ, ובניהם בהכרח היו בני עשרים בכניסתם לארץ, שהרי מעשה קרח היה בשנה השניה אחרי יציאת מצרים, ובו ביום נשרפו המתלוננים, ואח"כ היו במדבר עוד ל"ח שנה, ולכן צ"ל שבני המתלוננים מתו במדבר והגדון הוא על בני בניהם, וברייתא זו סוברת כרשב"א שהארץ נתחלקה גם ליוצאי מצרים וגם לבאי הארץ, וכיון שהיו פחות מבני עשרים בכניסתם לארץ לא נטלו מכח עצמם אלא מכח אבי אביהם שהם אבותיהם של המתלוננים שיצאו ממצרים, דלענין ירושה זו א"צ שיהיו בני עשרים בכניסתם לארץ, ורשב"א לא סובר שמקבלים ע"י חזרת הירושה ליוצאי מצרים, כיון שאין לו פסוק מיותר לדרוש דין זה, ואם חלק זה של הברייתא אינו כרשב"א, י"ל שנטלו בזכות אבי [אבי] אביהם ע"י חזרה, וכגון שהיו למתלוננים אחים שלא היו בני כ' בשעת הגזירה וממילא לא מתו במדבר, וכשנטלו חלקם בארץ חזרה נחלתם לאביהם, והאבות הורישו נחלה זו בין לאחי המתלוננים בין לבני בני המתלוננים, וחלקו אחי המתלוננים עם בני נכדיהם בשוה, דטפלים קיבלו חלק במה

שירשו מאבותיהם. (ולפי שיטה זו לא נטלו יהושע וכלב את חלק המרגלים).

ארץ ישראל נחשבת "מוחזק" ביד יוצאי מצרים, דאל"כ לא היו בנות צלפחד נוטלות חלק בכורה של אביהם, וכך היה שמעון השקמוני אומר יודע היה משה שבנות צלפחד יורשות שהרי נצטווה על הדינים במרה דכתיב "שם שם לו חק ומשפט", ומעשה דבנות צלפחד היה בסוף הארבעים שנה שהיו במדבר, ועוד דאיכא למילף מפרשת יבום שבת דינה כבן דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, דמשם למדו בנות צלפחד כדלקמן קי"ט: , אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה, והיינו שהסתפק אם חשוב מוחזק וכנ"ל, דהא דכתיב "ונתתי אותם לכם מורשה" י"ל שהכונה שהיא ירושה מאבותיהם, או שהכונה שהם יורישו את הארץ אבל לא ירשוה, וענו לו שהפסוק מלמד את שני הדברים, וראויה היתה פרשת נחלות להכתב ע"י משה (ולא נימא שלולא טענותיהן היתה התורה חסרה, והכי נמי הרבה מצוות חסרות בתורה מפני שלא אירעו המעשים, דודאי בלאו הכי היתה נכתבת פרשה זו בתורה), אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידם, ללמדך שמגלגלים זכות (שהבנים והקרובים יירשו את קרוביהם) ע"י זכאי (- בנות צלפחד), וכן יודע היה משה שהמקושש במיתה דכתיב "מחללה מות יומת", אך לא ידע באיזה מיתה, וראויה היתה הפרשה להכתב על ידי משה, אלא שמגלגלין חובה (והיינו סקילה, שנח לאדם לידון בחנק) ע"י חייב (-מקושש). ושמואל רצה לומר שהכונה שבנות צלפחד נטלו חלק בכורה ביתדות האהלים ושאר המטלטלים שהיה להם במדבר, ונקט יתדות אהלים מפני שודאי היה לכולם אהלים במדבר, והגמרא מקשה על דבריו מהא דכתיב "ויפלו חבלי מנשה עשרה" דהיינו קרקע שחולקים אותה בחבל.

קי"ט: תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך - היו מתנבאים שהם עצמם לא יכנסו לארץ ד"תביאמו" משמע לאחרים, ולא חטאו עדיין בחטא המרגלים ולא נגזרה עליהם עדיין הגזירה שלא יכנסו לארץ, ולא היו יודעים מה מתנבאים.

ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה - לרבי יאשיה סרס המקרא ודרשהו, ועמדו בתחילה לפני העדה וכו', אבל לא היו שואלים לתלמיד לפני הרב דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ואם שאלו בתחילה את משה ולא אמר להם דבר, לא היו שואלים אח"כ את הנשיאים וכל העדה. ולאבא חנן היו יושבים בבית המדרש ועמדו לפני כולם ושאלו, דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, דזה חשיבותו של הרב וניחא ליה בזה, והלכתא שאם הרב חולק לו כבוד חולקים לו כבוד דודאי ניחא ליה שגם אחרים יחלקו לו כבוד, ומשה רבינו היה חולק כבוד לכל ישראל וכן אלעזר לנשיאים והנשיאים לעדה, ואם אין הרב חולק לתלמיד כבוד אין חולקים לו כבוד.

מעלות בנות צלפחד - חכמניות הן בדרך ארץ: שדיברו בשעה הראויה לכך כשמצאו פתח לדבריהם וטענה מעלייתא, והיינו כשהיה מלמד משה פרשת יבמין "ובן אין לו" - עיין עליו, ואמרו שאם הן חשובות כבן לפטור את אמן מיבום, שהרי היבם קם על שם אחיו לנחלה, ואמרו שכמו שהבן מונעו מלייבם את אמו ולירש את אביו פוטר את אמו ויורש את אביו, אף הבת דינה כן, וסברא בעלמא הוא, וא"כ יתנו להם נחלה כבן, ואם לאו שאין הבנות נחשבות זרע תתייבם אמן לאחד מאחי אביהן והוא

יירש נחלת אביהן, והבן שיוולד לאמן יירש אחריו נכסי אביהן. דרשניות הן: שידעו שאם יש בן הן לא יורשות (לרשב"ם היו יודעות פרשת נחלות שהבן יורש את אביו ולא הבת, דכתיב "ובן אין לו והעברתם" – הא יש לו בן הבן יורש). (והא דאיתא בברייתא שאם היתה לו בת לא היו שואלות, צריך לגרוס בן, או שהכונה שלא היו תובעות אם היתה בת לבן). צדקניות הן: שלא נישאו אלא להגון להן, שאף שנאמר להן "לטוב בעיניהן תהיין לנשים" שהותרו להנשא לכל מי שירצו, עצה טובה השיאן הכתוב "למשפחת מטה אביהן תהיין לנשים" שלא נישאו אלא להגון להן, אלמא מטה משפחת אביהן הגונים היו, ולהם נישאו דכתיב "ותהיין מחלה וכו' לבני דודיהן לנשים", ואף הקטנה שבהן לא נישאה פחות מגיל ארבעים לפי שהיו מצפות להגון להן. ואף שאשה שנישאת בת ארבעים שוב אינה יולדת וא"כ אף אחד לא ירצה לישא אותן אז, וגם לא היה להם להתעכב עד אז כיון שלא יילדו עוד, מתוך שצדקניות הן בטוחות היו בצדקתן שנעשה להן נס (כמו ליוכבד שילדה אחר ארבעים, אך י"ל שנישאה לפני ארבעים, וכדלהלן, והנישאת פחות מגיל כ' יולדת עד גיל ס', והנישאת בת כ' יולדת עד גיל מ').

ק"ב. יוכבד – הורתה בדרך למצרים, ונולדה בין החומות והיינו בתוך מצרים דכתיב "אשר ילדה אותה ללוי במצרים", וישראל היו במצרים מאתיים ועשר שנה, שכך רמזו יעקב לבניו "רד"ו שמה" ובסדר עולם יליף מקרא: נאמר לאברהם בברית בין הבתרים "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", והיינו יצחק שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע", וכתיב "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם", ויעקב אבינו אמר לפרעה "מי שני מגורי שלשים ומאת שנה" – ס' דיצחק וק"ל דיעקב הרי מאה ותשעים, ומאתים ועשר עמדו במצרים הרי ד' מאות שנה שנאמרו לאברהם, וא"כ לומר שהיו במצרים כל הד' מאות שנה, שהרי קהת מיוודי מצרים היה כדכתיב "ובני לוי גרשון קהת ומררי, ושני חיי קהת שלש ושלשים ומאת שנה, ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה", ופ' שנה של משה הרי ש"נ, א"כ מה ת"ל "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", כל זמן שזרעך בארץ לא להם ת' שנה, נמצאת יוכבד בת ק"ל שנה, שהרי בתחלת ביאת מצרים נולדה, ומשה בן פ' שנה היה בצאתם, נשתיירו ק"ל ממאתים ועשר. וכשהיתה בת מאה ושלושים נולדו בה סימני נערות, נתעדן הבשר (-החליק כנער קטן), נתפשטו הקמטים, וחזר היופי למקומו, ולכן כתיב "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. וכשהחזירה עמרם שהרי היתה נשואה לו קודם לכן, שהרי כבר נולדו אהרן ומרים, אלא שפירש ממנה מפני הגזירה להשליך הזכרים ליאור, והחזירה מפני שנתנבאה מרים שעתיד לצאת לו בן שיושיע את ישראל, ועשה בה מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון ואהרן ומרים משוררים לפניו, ומלאכי השרת אמרו אם הבנים שמחה, והשמחה היתה מפני שעתיד לצאת מהם משה רבינו, והיינו "לדעה מה יעשה לו" – מה יהיה סוף נבואתה, כדאיתא בסוטה י"ג.

סדר מעלת בנות צלפחד – התורה מונה אותם ב' פעמים, כל פעם בסדר אחר, י"מ שפעם אחת כשישאו מנאום לפי סדר גדולתן דמסתבר שנישאו לפי הסדר שנולדו, כדכתיב "לא יעשה כן במקומנו לשאת הצעירה לפני הבכירה", ופעם אחת כשעמדו לפני משה לפי סדר חכמתן, ומכאן סיוע לרבי אמי שאמר שבישיבה בין לדין בין לשאר ישיבות של תורה אם הקטן מופלג בחכמה מהגדול הוא יושב לפניו, אבל הוא חכם רק מעט יותר מהזקן אין מכבדים אותו יותר מהזקן, ובמסיבה של משתה וה"ה לנישואין אם הזקן מופלג בזקנה הוא יושב לפני הצעיר אע"פ שהצעיר מופלג בחכמה, וכגון שהזקן חכם קצת, אבל אם הזקן אינו מופלג בזקנה, החכם שהוא מופלג קודם, שמעינן מהכא דחכם מופלג וזקן מופלג שאינו חכם כל כך כבחור בישיבה, הלך

אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחלה, ובמסיבה הלך אחר זקנה, והיכא דחכם הוא מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכ"מ הלך אחר חכמה אפילו במסיבה, והיכא דהזקן הוא מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכל מקום הלך אחר זקנה ואפילו בישיבה, הואיל והזקן חכם קצת אע"פ שהבחור חכם יותר ממנו, והיכא שלא החכם מופלג בחכמה ולא הזקן מופלג בזקנה, נראה שבכל מקום הולכים אחר זקנה, דבשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו אין לנו לבייש את הזקן, והחכם אינו בוש בכך, דמאחר שהוא זקן ממנו יודע הוא שבשביל זקנתו חולקין לו כבוד. אבל לתנא דבי רבי ישמעאל הם היו שקולות, דכתיב "ותהינה" שזה מיותר, וכן מצינו שמשא ואהרן היו שקולים.

למי הותרו בנות צלפחד להנשא – לשמואל בנות צלפחד עצמן הותרו להנשא לכל השבטים אע"פ ששאר בת יורשת נחלה נאסרה, דכתיב "לטוב בעיניהן תהינה לנשים", והא דכתיב "אך למשפחת מטה אביהם תהינה לנשים" זה עצה טובה ולא מצות עשה, והא דכתיב גבי חיוב כרת לאוכל קדשים בטומאה "אמור אליהם לדורותיכם" אליהם היינו לעומדים על הר סיני, ולדורותיכם היינו לדורות הבאים, ומכאן לומדים לשאר המצוות שהם נאמרו בין לאבות בין לדורות הבאים, דהוה אמינא שכיון שמצינו דבר שהוא רק לאותו הדור, והיינו שרק באותו דור בת יורשת נחלה אסורה להנשא לשאר השבטים, דכתיב "זה הדבר" – דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה, ומצינו דינים שנוהגים רק לדורות (-מצוות התלויות בארץ, תרומה ומעשר חלה ערלה ורבעי לקט שכחה ופאה וכן הרבה). לכן הוצרך הפסוק לומר שהמצוה נוהגת באותו הדור ולדורות, שאם נכתב סתם ולא פירש לא אבות ולא בנים הוה אוקימנא ליה באבות, מדלא כתיב "כי תבואו" כדכתב בשאר מצות האמורות לבנים, אי נמי הוי לפינן או בגזירה שוה או בבנין אב או בקל וחומר מאחת ממצות המפורשות לבנים או לאבות, להכי כתיבי תרוייהו, ומהשתא נילף מהכא לכל מצות הסתומות שנוהגות בין בבנים בין באבות, לימדה התורה שהמצוה נוהגת בבנים ובאבות עד שיפרט לך הכתוב "כי תבואו" או יכתוב לך "זה הדבר" להעמידו בדור הזה וכדלקמן, ומ"מ בנות צלפחד עצמן הותרו בכל השבטים.

ק"ב: דיני שחוטי חוץ ונדרים ומקורם

בנדרים ושחוטי חוץ כתיב "זה הדבר", ומ"מ הם נוהגים לדורות, דבשחוטי חוץ כתיב "לדורותם", ויליף נדרים בגזירה שוה זה זה משחוטי חוץ, (אבל לבת יורשת נחלה לא לומדים, דא"כ לישתוק קרא מזה הדבר), כמו שלומדים מגזירה שוה זו שבנדרים א"צ דווקא ראשי המטות ומהני ג' הדיוטות, דכתיב "לא יחל דברו" הוא אינו מיחל אבל אחרים מתירים לו, כגון שלשה דהוו בית דין, כדאמרין בסנהדרין (ג'), ואפי' לשמואל דאמר התם שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו ב"ד חצוף, הני מילי דיני ממונות, אבל למישרי איסור נדר לא סגי בפחות מג', ואהני גזירה שוה כאילו נכתב בנדרים אהרן ובניו וכל ישראל לומר לך ששקולין כל ישראל להתיר נדרים ואפי' הדיוטות כאהרן ובניו.

והא דכתיב ראשי המטות דמשמע מומחין, היינו שבמומחה והיינו רב מובהק שבקי בגמרא מספיק יחיד. ולומדים מנדרים לשחוטי חוץ שיש שאלה על הקדש כמו על נדרים, דבנדרים כתיב "לא יחל דברו" ולומדים מזה שבכל ההקדשות שחלים ע"י מוצא שפתיו שייך שאלה, כגון תרומות ומעשרות, וכן אם שחט קדשים בחוץ ונתחייב כרת ואח"כ הלך אצל חכם להתיר לו הקדשו ומצא לו פתח של חרטה ועקר את ההקדש מעיקרו ועבדיה כהקדש טעות, איגלאי מילתא למפרע דלא הוה הקדש מעולם ופטור מוכרת.

ולבית שמאי דס"ל שהקדש בטעות הקדש (כגון האומר שור שחור שיצא מביתו ראשון הרי הוא הקדש, ויצא לבן, לב"ה אינו הקדש, ולב"ש הוי הקדש, דילפי תחילת הקדש מסוף הקדש, שכמו שתמורה חלה אפילו בטעות ה"ה הקדש), וממילא לא מהני שאלה בשום הקדש אפילו ע"י פתח, דאפילו כשנעשה ההקדש בטעות הידועה למקדיש הוי הקדש גמור, לומדים מזה הדבר דשחוטי חוץ שרק על שחיטה בחוץ חייבים אפילו בעוף, אבל על מליקה בחוץ לא חייבים, וב"ה לומדים דין זה מ"אשר ישחט", ומזה הדבר דנדרים לומדים שחכם מתיר בלשון מותר לך מותר לך, דהותרת חכם ילפינן מ"לא יחל דברו" אבל אחרים מוחלין לו, ומשמע לרבנן שזה בלשון התר, וטעמא משום שהחכם מתיר אפילו לא ביום שמעו ע"י חרטה, ונמצא עוקר את הנדר מעיקרו, ולא בעל, ובעל מיפר דבעל מיפר ביום שמעו בלא חרטה מגזירת הכתוב, וכל דבר קיים הנעקר ומתבטל בלא טעם מיקרי הפרה, כמו "והיפר את ברית", ולא חכם שאם אמר החכם מופר לך לא אמר כלום, ד"זה הדבר" משמע זה הדיבור כמו שכתוב בפרשה מעכב, וב"ה לומדים דין זה מסברא, דבחכם שייך לומר לשון התר ובעל לשון הפרה.

קב"א. והא דמהני הפרת נדרים בג' הדיוטות או יחיד מומחה דהוי כבית דין, אבל הפרה סגי בבעל לחודיה ואפילו הדיוט, לב"ש לומדים מ"וידבר משה את מועדי ד' ", ולא נאמרה כאן שבת, ללמד שרק מועדי ד' צריכים מומחים ולא מועיל ג' הדיוטות או יחיד מומחה, דאין לך מומחה כמשה רבינו וקאמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב "ויאמר ד' אל משה ואל אהרן וכו' החדש הזה לכם" ככם מומחים, ואין בית דין שקול מוסיפים עליהם עוד אחד, אבל נדרים א"צ מומחים (וראשי המטות היינו שבמומחה מספיק יחיד), וכן לומדים שרק מועדים צריכים קידוש לקדש את החודש על פי הראיה, דראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש, דכתיב "אשר תקראו אותם" קרי ביה אתם, ותרי זימני מקודש נפקא מדכתיב "מקראי קודש", ועי"ז מתקדש המועד בזמנו, אבל אין קידוש מיוחד על המועד, אבל שבת א"צ קידוש בית דין דלעולם היום השביעי הוא שבת, דכתיב "מועדי ד' " יתירא, והפרה לדורות לומדים בית שמאי כמו בשאר מצוות, דמ"ז הדבר" לומדים דין אחר.

לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים שבנות ישראל היו יוצאות בהם בכלי לבן שאולים אפילו זו שיש לה משלה, שלא לבייש את מי שאין לו.

השמחה ביוה"כ היא מחמת שהוא יום סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות אחרונות (דג' פעמים עלה משה למרום למ' יום, ו' סיון עד י"ז תמוז, י"ח תמוז (להתפלל שיתרצה הקב"ה על עוון העגל) עד כ"ח אב, ואז פסל שני לוחות חדשים ועלה בכ"ט אב והיה מל' אב עד י' תשרי, ואז נתרצה הקב"ה בשמחה לישראל ואותו היום ירד משה והלוחות בידו.

והשמחה בט"ו באב – י"מ משום שהותרו שבטים לבוא זה בזה דפסק דור של באי הארץ והותרה הסבת נחלה, אמנם אם נשאר בני אדם מאותו הדור עדיין הם באיסורם, אבל בני אדם שלא היו באותו הדור מותרים, (דכתיב "זה הדבר"), (וי"מ שבט"ו באב כלו מתי מדבר, וטעות הוא בידם, דאיסור זה נאמר לבאי בארץ בערבות מואב ולא לדור המדבר).

וי"מ (כל אלו לא פליגי, אלא כל אחד קיבל אחרת מרבו) ששבט בנימין הותר בו לבוא בקהל (דכתיב "איש ממנו אל יתן").

וי"מ מפני שכלו בו מתי מדבר (דכל ערב תשעה באב היה כרוז יוצא הכל יצאו לחפור חפירות וישנים בהם, ובשחרית הכרוז יוצא יבדלו החיים מן המתים, ומתו כל שנה ט"ו אלף ופרוטרוט, וכך עשו מ' שנה, ובשנה האחרונה עשו

כן ונמצאו שלמים, אמרו שמא טעינו בחשבון, וכן עשו ב' בו וכן ב"א וכן ב"ב וכן ב"ג וב"ד עד דאיתמלי סיהרא, כיון דאיתמלי סיהרא אמרו ביטל הקב"ה אותה גזירה קשה מעלינו ועשו משתה ושמחה ויום טוב, וחזר הדיבור למשה פה אל פה כבתחילה, אבל אם הוצרכו לדיבור כמו במעשה דקרח שהיה אחר מעשה מרגלים היה מדבר ע"י מלאך או באורים ותומים, אי נמי לא היה מדבר עימו אלא ע"י מעשה הצריך להם.

קכ"א: וי"מ שביום זה ביטל הושע בן אלה את השומרים ששם ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל לאחר שראה שגלו עגלי הזהב.

וי"מ משום שביום זה ניתנו הרוגי ביתר לקבורה (ותיקנו ברכת הטוב והמיטיב (שהיא מדרבנו, משא"כ ג' ברכות ראשונות), הטוב שלא הסריחו והמיטיב שניתנו לקבורה).

וי"מ משום שביום זה פוסקים מלכרות עצים למערכה, שתשש כוחה של חמה וממילא יש בעצים לחלוות ומעלים עשן וגם מגדלים תולעת, ושמחו מפני שהשלימו מצוה גדולה כזו, (ומיום זה ואילך שהלילות

מתארכים והימים מתקצרים צריך להוסיף על לימודו גם בלילה, והמוסיף יוסיף ימים, ומי שלא מוסיף תקבריה אימיה - ימות בחצי ימיו).

שבעה קיפלו את כל העולם כולו ושימשו זה את זה, מתושלח ראה את אדם רמ"ג שנה, שם ראה את מתושלח צ"ח שנה, ומתושלח מת ז' ימים לפני המבול, והוליד את ארפכשד כשהיה בן מאה שנתיים אחרי המבול, (ולמך ג"כ ראה את אדם ואת שם, וחשיב הכא רק צדיקים גמורים ששימשו זה את זה, ולא ס"ל חנוך זה מטטרון, דהוה ליה למימר שנים קיפלו את כל העולם, אלא ס"ל דהאי "ואיננו כי לקח אותו אלוקים" היינו שמת בחצי ימיו), יעקב ראה את שם כ' שנה, עמרם ראה את יעקב (סברא הוא, שהרי קהת אביו היה מיורדי מצרים, ויעקב חי במצרים י"ז שנה ובאותם שנים נולד עמרם לקהת), אחיה השילוני ראה את עמרם ולא ס"ל להאי תנא שאליהו זה פנחס, דא"כ לימא משה ראה עמרם ופנחס ראה משה ועדיין הוא קיים וא"צ להזכיר את אחיה. (ואחיה השילוני נכנס לארץ ולא מת במדבר, דלא נגזרה מיתה במדבר על שבט לוי ומבואר בדברי הימים שאחיה היה לוי, דכתיב

"במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבין עשרים שנה ומעלה" - מי שפקודיו מבין עשרים יצא שבטו של לוי שפקודיו מבין שלשים (י"מ שהכונה ל' יום, שהיו הלויים נמנין מבין חדש ומעלה לפדות עליהן הבכורות. והרשב"ם מקשה א"כ למה לא כתוב שפקודיו מבין חודש. ולכן מבאר הרשב"ם שהכונה ל' שנה, כדכתיב "בני גרשון קהת ומררי מבין שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה", והוא חשבון נקט שאותו חשבון כנגד חשבון של ישראל הוא, דביוצאי צבא קפיד רחמנא, דבישראל כתיב "כל יוצא צבא" ובלויים כתיב "מבין שלשים שנה וגו' כל הבא לצבא לעבוד" וגו'), אבל בשאר השבטים נשאר רק כלב ויהושע, או מי שהיה פחות מבין כ' או יותר מבין ס', כמו יאיר בן מנשה שנכנס לארץ שנאמר עליו "ויכו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש" והיינו יאיר שהיה שקול כרובה של סנהדרין, וא"כ גם אם אחיה היה משאר שבטים י"ל שהיה בן ס"א ביציאת מצרים וראה את עמרם ה' שנים), ואליהו ראה את אחיה השילוני ועדיין הוא קיים.

חדש

גיתן להשיג שוב את הסט הנמצית הש"ס (ללא תוס', ורש"י חלקי) על כל הש"ס במהיר 120 ₪.

בנוסף יצאו לאור מחדש כל חוברות הנמצית משנה ברורה, 6 חלקים בחוברות.

עלות חוברת 10 ₪ סט 50 ₪.

כמו כן גיתן להשיג את סיכומי הנמצית ההלכה (עם טור וב"י שו"ע וגו' כ), על הלכות שבת, מועדים ונדה.

לפרטים 052-7692282

קיבלת תועלת מהגליון?

באפשרותך לזכות לומדים גוספים, גיתן לתרום ב'נדרים פלוס' קופת 'הנמצית'

מבחני 'לדעת'

מבחן שבועי על דף היומי ומשנה ברורה חפץ חיים ואהבת חסד

גיתן לעשות את המבחנים מיום שישי עד יום שלישי בשעה 7:00 בבוקר:

- בטלפון 0737-289-669

- במייל 7692282@gmail.com

- בנדרים פלוס קופת לדעת.

הגרלות: בכל שבוע על 500 ₪ במזומן,

זיכוי 300 ₪ ברשת 'יפה גוף', 101 זוכים

בזיכוי 100 ₪ ברשת 'יפה גוף'.

חדש- מבחנים על העמוד היומיומי

סיכומי 'הנמצית'

גיתן להשיג את גליונות סיכומי הנמצית החודשיים על הדף היומיומי / משנה ברורה וגוסר.

- בנקודות ההפצה

- במייל 7692282@gmail.com

- בפקס 0799-414144

בנוסף גיתן לקבל במייל סיכומים על כל מסכתות הש"ס, ועל כל המשנה ברורה, ועל תנ"ך וספרי מוסר, או סיכומים לפי סדר הלימוד של: חבורת ש"ס, העמוד היומיומי, קנין ירושלמי, דף הכולל, קנין הלכה, תרי דף, אורייתא, אהבת שלום.